سەفەرنامەی جاکسۆن
بۆ باشووری کوردستان
لە ساڵی ١٧٩٧

سەفەرنامەی جاکسۆن
بۆ باشووری کوردستان
لە ساڵی ١٧٩٧

وەرگێڕانی

رەسوڵ بەختیار

سەرپەرشتیار

رابیعە فەتاح شێخ محەمەد

هەولێر - ٢٠١٣

پرۆژەی هاوبەش

خانەی موکریانی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە **کۆمەڵەی ئینسکلۆپیدیای کوردستان**

- **کوردستان لە سەفەرنامەی بیانیدا ـ (٩)**
- **سەفەرنامەی جاکسۆن بۆ باشووری کوردستان لە ساڵی ١٧٩٧**

- وەرگێڕانی: ڕەسوڵ بەختیار
- سەرپەرشتیاری پرۆژە: رابیعە فەتاح شێخ محەمەد
- نەخشەسازی ناوەوە: ڕێدار جەعفەر
- بەرگ: هۆگر سدیق
- نرخ: (٢٠٠٠) دینار
- چاپی یەکەم: ٢٠١٣
- تیراژ: ١٠٠٠ دانە
- ژمارەی سپاردن: (٣٣)
- چاپخانە: موکریانی (هەولێر)

زنجیرەی کتێب (٨٠٣)

ماڵپەڕ: www.mukiryani.com
ئیمەیل: info@mukiryani.com

پێڕست

پێشەکی....................................	٧
بەشی یەکەم: لە دەریای هندەوە....................	٩
بەشی دووەم: پشوویەك لە بەسرا......................	١٩
بەشی سێیەم: لە زێی دیجلەدا.........................	٣٧
بەشی چوارەم: لە بەغدا................................	٤٩
بەشی پێنجەم: لە ڕێگەی چوونمان بۆ کەرکووك و موسڵ...........	٥٧
بەشی شەشەم: لە شاری حەدبا.........................	٦٥

پێشەکی:

جاکسۆنی گەڕیدە یەکێك لەو گەڕیدە ئینگلیزانە وهاتۆتە عێراق ودواتر لەوێوە چۆتە باکووری کوردستان، لەنێوەندی گەشتەکەیدا خستویەتییە روو، هەر لەبەسراوە تا دیار بەکر ونسیبین، ئەوەی بەچاوی خۆی بینووە باسی لێوە کردووە، لەهەندێك شوێندا باس لەپۆشاك وجلوبەگ وئەو چەکانە دەکات، کە ئەو کات باو بووە، هاوکات لە باشووری عێراقدا باسی زۆر شتی کردووە، کە جێگەی سەرنج بێ.

ئێمە لێرەدا بەکورتی وەرمانگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی، کاتێکیش دێتە کوردستان هەر لە زنجیرە چیای حەمرین وتوزخورماتووە باس دەکات تا دەگاتە شاری نسیبین، لەهەندێك شوێندا باس لەگەورەیی ومەزنایەتی قەڵای هەولێر دەکات وجەخت دەخاتە سەر ئەوەی سەردەمانێك شوێنێکی گرنگ بووە.

کاتێکیش باس لەشاری مووسڵ دەکات وتیشك دەخاتە سەر ئەوەی، کە سەرەڕایی ئەوەی لە مووسڵدا چەندین ئایینی تیادا هەبووە، بەڵام زۆربەی دانشتتووانی ئەو شارە کوردن.

لەدووتۆیی ئەم پەرتووکەدا چەندین خاڵ دەبینی، کە شایەنی ئەوەیە هەڵوەستە بکەی، هەرچۆنێك بێ، ئەم گەشتە بەهەر مەبەستێك ئەنجاندرابێ، بەڵام ئەجۆرە گەشت وگەڕانە بێگومان بەمەبەستێك ئەنجامدراوە، تا خوێنەرانی پێ ئاشنا بکات.

جاكسۆن وەك خۆی باسی لێوە دەكات، لەزۆر شوێن رووبەڕووی ناخۆشی بۆتەوە تا ئەو رێگەیەی بڕیوە، لەهەندێك شوێنیش رووداوەكانی زۆر لا مەزن بووە، هاوكات زۆربەی باسەكانیشی بەرووكەشی باس كردووە ونەچۆتە نێو كرۆكی باسەكاندا، لەلایەكی دیكەوە جاكسۆنی گەڕیدە تەنها بۆمان دەگێڕێتەوە وخۆی ماندوو نەكردووە تا بچێتە نێو ناخی باس وخواسەكانی ئەو كاتە.

هیوادارم خوێنەران سوود لەهەموو هەنگاونانێكی ئەو گەڕیدەیە وەربگرن وبۆ نێو خودی باس خواستەكانیان وتویژینەوەكانیان كە سەبارەت بەكوردستان وشارە كوردییەكان ئەنجامی دەدەن.

رەسول بەختیار
هەولێر ـ كوردستان
٢٠١٢/٨/٢

بەشی یەکەم

لە دەریای هیندەوە

لەکاتژمێر هەشتی ئێوارەی ڕۆژی چواری ئەیاری ساڵی **١٧٩٧** لەبۆمبایەوە بە کەشتی (بیرل) بەرەو بەسرا گەشتەکەمان دەستی پێکرد، کە کابتن (رسبنس) سەرۆکایەتی گەشتەکە وکەشتیەکەی دەکرد، هاوکات لەتەك مندا بەڕێز جیمس ستیفنز کە یەکێك لە فەرمانبەرە مەدەنیەکان وجەنەڕاڵ جۆن ریدم کە ئامری فەوجی میر پاشایەتی هیندی بوو، ئەوە جگە لە جیمس مۆرلی لەگەڵدا بوو، ئێمە کەش وهەوایەکی خۆشمان دورستکرد، لەدەرەوەش بایەکی نزم لە ڕۆژئاوای باکوری ڕۆژئاواوە بەرەو ڕوومان دەهات، ئەم بایە تا ڕۆژی دوانزدەهەمی ئەو مانگە بەردەوام بوو، کە لەپلەی ٩،١١ی باکوور وپلەی ٦٢/١٦ی ڕۆژهەڵات بوو لەسەر پلەکانی هێڵی درێژی، دواتر بایەکە زۆر توند بوو وئاسمانیش بەرەو تەمبوون دەڕۆیشت.

هەروا لەپانزدەی ئەو مانگەدا کە لەپلەی ١٤ی هێڵی دریژیدا بووین، شنەبایەکی خۆش لەباکوورەوە هات، بەڵام زۆری نەبرد بایەکی توند بەرەو ڕۆژهەڵات هەڵیکرد، لەکاتژمێر یەك ونیوی ڕۆژی حەڤدەی ئەو مانگە کەشتیەك لەدووری چارەگە میلێك لە ڕۆژهەڵاتەوە دەڕۆیشت، بەڵام لەرۆژی دواتردا ئەو کەشتیە بەرەو باشووری ڕۆژهەڵات ڕۆیشت، کە بەدووری پێنج تا شەش میل لێمانەوە دوور بوو، ئێمە وامان زانی ئەوە ئەو کەشتیە ناسراوەی عەرەبەکان کە ناوی (**نجمة الصباح**)، بەهۆی خێرایی ئەو کەشتیەش شنەبایەکی خۆش دەهات، هاوکات لە ڕۆژی هەژدەهەمی ئەو مانگەدا زریانێکی توند لە ڕۆژئاواوە بەرەو ڕوومان هات وئاسمانیش پڕ لەهەور، ئەمەش بووە هۆکارێك لەکاتژمێر دووی پاش نیوە شەو کەشتەکەمان بەرەو باشوور هەنگاو بنێ، بەڵام لە بیستی مانگەوە هەموو با وزریانەکان بوون بە بایەکی خۆش، ئەمەو کەشتیەکەمان بەخێرایی پێنج تا شەش عوقدە دەڕۆیشت، هاوکات لەکاتژمێر یەکی دوای نیوەڕۆ وشکانیمان لەدووری پێنج گەزەوە بینی ولەوێشدا چەندین لە بەلەمەکانی عەرەبیمان بینی، دواتریش تا کاتژمێر پێنجی ئێوارە بە (رأس الغاتدا-لەوانەیە مەبەستی راس

الغيث بێ کە لەدوورگەی عەرەبیدایە) دەسوڕاینەوە، کاتێك کە رۆژ بۆوە لەرۆژی بیست ویەکەمینی ئەیاردا دوو بەلەمی عەرەبییەکان لێمان نزیك بوونەوە کە ماسیەکی زۆریان هەڵگرتبوو وئێمەش بە نرخێکی لەبار ماسیمان لێیان کڕی، هەروا لە کاتژمێر دووی پاش نیوەڕۆ بایی باشووری رۆژهەڵات کەشتیەکەمانی بەرەو شوێنی مەبەست دەبرد، ئێمە لەدوورەوە بینیمان وهەستمان بەوە کرد دوو بەلەمی چارۆگەدار راومان دەنێ، لەوە ترساین کە چەتەکانی دەریا بن، چونکە چارۆگەکان زۆر زۆر بەتوند بوو بوو وبەلەمەکانیش بەخێرایی دەهاتن، پاش ئەوەی تەنها سی هەنگاو لێمان نزیك بوونەوە وسڵاویان لێکردین دواتر دڵنیا بوونەوە ئێمە کێین بەرەو کەنارەکە هەنگاویان نا.

کاتێکیش کە رۆژ بۆوە لە رۆژی بیست و چواری ئەیار سنووری دوورگەی قشم بەدەرکەوت کە یەکێکە لەدوورگەکانی دوورگەی عەرەبی، لەدووری چەندین گەز لە دوورگەی هورمز کە دەکەوێتە رۆژهەڵاتی ئەو دوورگەیە، لەوێوەش بیست ودوو بەلەم راوەدوویان دەناین وچەندین هەنگاو لێمان نزیك بوونەوە، ئەمەو ئەو بەلەمانە هەر یەکەو چەندین پیاوی تیا بوو کە چەکیان بەدەستەوە بوو، ئێمەش بەخێرایی چووینە نێوەندی کەشتیەکەوە و خۆمان ئامادە کرد بۆ هەر ئەگەرێك، ئەوە جگە لەوەی لەدووری ئەو بەلەمانەوە چەندین کەشتی گەورە بەخۆیان وتۆپهاوێژەکانیان کە لەسەرووی کەشتیەکانەوە بوو ئامادەی هەر ئەگەرێك بوون، دواتر بەهۆی گۆڕانی باوە زۆرێك لەو بەلامانە رووی خۆیان گۆڕی خۆیان لەنزیك کردەوە لە دوورگەی قشم، هاوکات زریان وبایەکان زۆر توند تر بوو، ئێمەش دەمانویست بەخێرایی بڕۆین نەوەك دووبارە تووشی دوژمنەکانمان ببینەوە ودواتر خۆمان لە کەنارەکان بشارینەوە، بەڵام زریان وبا زۆر زۆر توندتر بوو، لەو کاتەدا یەکێك لە کەشتیە عەرەبیەکان نزیکمان بۆوە، کەچی لەناکاو خۆی بەکەشتیەکەی ئێمە داد ولای پێشەوەی کەشتیەکە وێران بوو، دواتر تا بەیانی بینمان ئەو کەشتیە دەسووتا، بەیانی کە چاومان کردەوە پاشماوەی ئەو کەشتیە هیچی نەمابوو.

لەرۆژی یەکەمی حوزەیراندا زریان وباوبۆرانێکی توند بەرەو رووما هات، بۆیە لە پێنجەم رۆژدا چووینە ناو ئاوی بوشەهر، ئەمەو شاری بوشەهر دەکەوێتە لای

ڕۆژهەڵاتەوە، هاوکات کابتن داوای لێکردین بەخێرایی دابەزینە سەر کەنار، تاوەکو شێخی ئەو شارە ڕێگەمان پێ بدا ویەکێك لە دەریاوانێکمان بۆ دابین بکات تا بچینە دوورگەی (کرك)، تێچووی ئەمەش دووسەد ڕووپیە بوو، لەلایەکی دیکەوە لە ئاوی بوشەهردا بەلەمێکی چارۆگەدرای ئینگلیزیمان بەناوی (بازین) بینی، کە کابتن (تۆرین) خاوەنیەتی، ئەمەو حکومەتی بۆمبای بەکرێی گرتووە تا کەلوپەل وشتومەکی بۆ بەسرا دەهێنا، هاوکات کابتن تۆرین پێی ڕاگەیاندین کە پێش سێ هەفتە لەپێش ئێوەوە بەرەو ئێرە هاتووە ولەڕێگەدا ولەنزیك دوورگەی قشم بیست ودوو بەلەم گەمارۆیان داوە، دوو ڕۆژیش لەژێر دەستی ئەو ڕفێنەرانە بووە، چەندین تەقەیان بەسەردا کردووە وچەندین کەلوپەلیان تاڵانکردووە، لەلایەکی دیکەوە ئازادیان کردین دوای ئەوەی زانیان ئەو کەشتیە موڵکی کۆمپانیای هیندی ڕۆژهەڵاتی ئینگلیزیە و بەبوونی یەکێك لەکەسەکانی نێو کەشتیەکە کە برای (نبوب ماصولا باتنام)ە، کە یەکێکە لە میرە مووسڵمانەکانی هیندستان.

عەرەبەکان بەکابتنیان گوت کە ئەوان لەحاڵەتی جەنگدان لەگەڵ ئیمامی مەسقەت و وایان زانی ئەو کەشتیە کەشتی (**نجمة الصباح**)، کە خاوەنەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئیمامی مەسقەت، هەر ئەو بەلەمانەش پێش دوو ساڵ دەستیان بەسەر کەشتیەکی فەڕەنسیدا گرت، لەشی حوزەیراندا لە دوورگەی کرك ڕەت بووین، کە دووریەکەی سێ میل بوو، کە دەوری بە چەندین بەردی گەورەی سپی درابوو، لەویدا ئاوەکە زۆر شێلو بوو وبۆیە کەشتیەکەمان ڕاوەستا وگیر بوو، زۆر هەوڵماندا تا کەشتیەکەمان ڕزگار بێ، لەمەوە داوامان لەیەکێك لە دەریاوانە عەرەبەکان کرد تا داوا لە شێخی ناوچەکە بکات ویارمەتیمان بدات، دواتر شێخ سلێمان بەخۆی وسەد پیاو وشەش بەلەم بەهانامانەوە هاتن، ئەمەو هەندێك لەو کەلوپەلانەی لەنێو کەشتیەکەمان دابوو دامانبەزاند، بەڵام بێ سوود بوو کەشتیەکەمان لەشوێنی خۆی نەجوولا، شەومان بەسەردا هات وپیاوانی شێخیش لەگەڵماندا مانەوە، هاوکات لە ڕۆژی هەشتەم بایەك هەڵیکرد وئاوەکە کەمێك بەرز بۆوە، ئەمەش بووە هۆکارێك کەشتیەکەمان بەدەوری خۆیدا بسوڕێتەوە بەبێ ئەوەی هیچ زیانێکی هەبێ، دواتر نزیك بووینەوە لەشاری کرك ولەوێشدا

لەکەنارەکە وەستاین، من وکابتن رید سواری بەلەمێك بووین تا بمانگەیەنێتە سەر کەنار، بۆئەوەی دەست بەسەر چەندین مانگای دڕەندە دابگرین کە لەو دوورگەیەدا بەشێوەیەکی بەرچاو بوونیان هەبوو، پاش ئەوەی شێخ رێگەی پێداین، دوو رێبەری عەرەبمان لەگەڵدا هات وزۆری نەبرد بیست مانگای دڕەندەمان بینی، ئەو ئاژەڵانە رەنگیان خۆڵەمێشی بوو، گەورەیان وەك بزنێك بوون، بەڵام قاچەکانی درێژتر وئەستوور تر بوو وشاخەکانی کورتر بوو، دوتر چووینە بەرزترین شوێن لەو دوورگەیەدا، کە پێدەچوو ئەو شوێنە بەرزە بەهۆی تەقینەوەی گرکانەوە بوو بێ، چونکە بەردەکانی هەمووی مەرجانی بوو وسەدەفە دەریاییەکان ئەو ناوەیان تەنی بوو، هەر لەو دوورگەیەدا ئاوی خواردنەوە هەیە، بەڵام کشتوکاڵ زۆر بەکەمی تیایدا دەکرێ، هاوکات لەو دوورگەیەدا چەندین کانی بەرچاو دەکەوێ، کاتێك کە نیوەڕۆ داهات، تێبینی ئەوەم کرد کە پلەی گەرما هێدی هێدی بەرز دەبێتەوە، هاوکات زۆر گەرمتر بوو لەو شوێنانەی کە لەهیندستاندا تیایدا نیشتەجێ بوو بووم، لەکاتی گەڕانەوەمان بۆ لای کەشتیەکەمان وکەنارەکە، بینیمان شێخ سلێمان ئەو پانزدە گونیە برنجەی دابەش دەکرد، کە لەبڕی ماندوو بوونەکەی وەری گرتبوو کاتێك کە یارمەتی ئێمەی دا، دیار بوو ئەو بەو پاداشتە زۆر رازی بوو، بەڵام لەلای ئێمەدا شتێکی ئەوەندە زۆر نەبوو، چونکە شێخ سلێمان وپیاوانی یارمەتییەکی زۆری ئێمەیان دا تا کەشتی وکەلوپەلەکانمان رزگار بکەن.

ئەو شێخە تەمەنی خۆی لەپەنجا ساڵە دەدا خوێندن ونووسینی نەدەزانی، تەنهاش داوای ئەوەی کرد چەند گولەیەکی پێبدەین ئێمەش هەندێکمان پێ بەخشی لەگەڵ هەندێك باروود دا، لەلایەکی دیکەوە درێژی دوورگەی کرك دوانزدە میل وپانیەکەی دە میل بوو، ژمارەی دانیشتووانیشی لەنێوان شەش سەد تا حەفسەد کەس دەبوو، ئەو دوورگەیە بە بەخێو کردنی بزن بەناوبانگ بوو، لەگەڵ ئەوەشدا مانگایەکی زۆری لێ بوو، لەو دوورگەیەشدا هیچ ئاژەڵێکی دڕەندە بەرچاو نەدەکەوت، بەڵام لەنێو ئاوەکەیدا مراوی وکیسەڵ هەبوو، ئەمەو ئەو دوورگەیە بەشێکی زۆر کەم سەوزەی بەرهەم دەهێنا، چونکە گەرمای هاوین هەموو بەربوومە کشتوکاڵییەکانی دەسووتاند، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو گەنم وجۆ وبرنجەی کە

دەیان چاند بەشی خەڵکی نەدەکرد، بەڵام ماسی خواردنی سەرەکی دانیشتووانی ئەو دوورگەیە بوو.

لەکاتژمێر سێی پاش نیوەڕۆی رۆژی هەشتی حوزەیران یەکێك لەدەریاوانەکان بەناوی (زەیدوون) بەبەلەمەکەیەوە بەپێشمان کەوت تا بەنێوەندی دوورگەی کرخا وکەناری ئێرانیدا بڕۆین، زەیدوونی دەریاوان لەپێش کەشتیەکەی ئێمەدا دەڕۆیشت تاوەکو ئەو شوێنەنامان نیشان بدا کە بەردی تیایە تا دووربکەوینەوە، تا رۆژی یانزدەهەمی حوزەیران لەگەڵمان بوو تاوەکو گەیشتینە نزیك ئاوەکانی بەسرا،

لەکاتژمێر نۆی بەیانی رۆژی دوانزدەی حوزەیران من وکاپتن بەرەو لای کەناری عەرەبیەوە هەنگاومان نا، هەردووکمان تفەنگەکانمان بەشانەوە بوو، کەچی تەنها چەند کۆترێکی کێویمان راوکرد، دواتر لەیەکێك لەعەرەبەکان هەندێك هێلکە وسەوزەمان کڕی وهەروا گۆلکێمان بەشەش قروش کڕی، رێگەمان بەنێو دارخوماریەکاندا بڕی، ئەمەو دارخورما نێرەکان لە باکووری رۆژئاواوە دارخورما مێینەکان چاندرابوو، چونکە با زۆر جار لەو خاڵەوە هەڵی دەکرد، پاش دوای ئەوەی بە باخچەکانی دارخورمادا تێپەڕین گەیشتینە چەند گوندێك کە لەسەرەتای بیاباندا بوو، لە پشت ئەو گوندەش هیچ شوێنەوارێکی کشتووکاڵی ورواندن نابیندرێ، ئەو بیابانە وشکە لەسەرەتاوە چینێکی خوێ لەسەریدایە، کە بەسەریدا دەڕۆیی گوێت لەدەنگی پێیەکانت دەبێ کە لەژێر پێتا خوێیەکە جیڕە جیڕی دێ، ئەوەی سەیرە لەو وڵاتەدا بەهیچ شێوەیەك لەهەر شوێنێکی بیابان یان لە کەناری زێیەکان یان لەناوەڕاستی زێیەکاندا بی نازانی پلەی گەرما دەگاتە چەند ولەچ کاتێکدا دادەبەزێ، لەو کاتەشدا پێی هاووڵاتییەکی ئەورووپی وەك ئەوەی ئاگری گرتبێ وایە، هەردەمیش ئەستوورترین پێڵاویش لەپێ دەکەن.

ئەوەی تێبینی دەکرێ هەموو خانووی گوندەکان بەگەڵای دارخورماکان لەگەڵ هەندێك لەقوڕ دورستکراوون، رێژەی دانیشتووانیش لەوێدا گەلێك زۆرە وزۆربەیان چاویان کزە، ئەمەش بەهۆی تیژی تیشکی هەتاوە، هاوکات جلوبەرگەکانیان زۆر ساکارە وپیاوان جلێکی بەرین لەبەر دەکەن وجامانەیەك لەسەر دەکەن تاوەکو لەتوندی گەرما بیان پارێزی، ئەوە جگە لەوەی ئافرەتانیش جلوبەرگی ساکار

دەپۆشن کە خۆی زیاتر لە قوماشێکی پەمۆیی شین دەبینێتەوە، خەڵکی ئەو گوندانە چەندین مەڕ ومالاتیان هەیە کە بەیانیان بەرەو کەنار دەیبەن کە لەوێدا لەوەڕ بەدەست دەکەوێ، ژیان وپیاوان بەیەکەوە چاودێری ئەو مەڕ ومالاتانە دەکەن، هەروەها بۆ هەر عەرەبێك رۆژانە چەندین جار لەئاوی زێدا خۆی بشوا، لەلایەکی دیکەوە لەگەڵ رۆژئاوا بووەوندا هەموو مەڕ ومالاتەکانیان دەگەڕاندەوە، هاوکات هەموو گوندێك بەدیوارێکی بەقوڕ چێندراو دەوری گوند درابوو، ئەمەش بۆ رێگە گرتن لەهەموو دڕندەکان بەتایبەتیش شێر کە لەو ناوچەیەدا بە زۆری دەبیندرێ.

ئافرەتانی عەرەبی وا دوورە پەرێز نین کە ئێمە وا پێشبینیمان دەکرد، چونکە دەمان بینی زۆربەی ئافرەتەکان بەرەنگاورەنکی جلوبەرگەکانیان نان وماستیان پێشکەش دەکردین، ئەو نانەی کە پێیان دەداین پارچە پارچە بوون هەروا ماستەکەش پەیت نەبوو بوو، وەك هەر کاتێك ئەورووپیەك سەیری دەرکرد، چونکە زۆر ترش بوو، بەڵام عەرەبەکان ئەو جۆرە ماستەیان زۆر لا خۆش بوو، ئەوە جگە لەوەی کاتێك بەسەر کەنار ولەنێو باخچە وگوندەکاندا تێپەڕ دەبووین چەندین دیمەنی دڵگیرمان بینی، بەڵام دەنگی کەشتیەکەمان وای کرد بەزوویی وبەخێرایی بگەڕێینەوە، هەروا لەلای ئێرانەوە پاشماوە وکاولکاری شارێکمان بینی کە بەدرێژایی دوانزدە میل لەسەر کەناری زێیەکەوە بوو، ئەو کات پێیان گوتین ئەو شارە لەلایەن نادر شاوە بەتەواوی رووخێندراوە وهەردەم گورگەکانیش لەنێو ئەو شارە کاول بووەدا هەبوو، ئەوە جگە لەوەی بەدرێژایی وپانی شارەکە بەشێوەیەکی زۆر کەم کشتووکاڵمان بینی، هەروا ژمارەی دانیشتووانەکەشی زۆر کەم بوو ولەلایەکی دیکەوەش چەندین دارخورما لێرە ولەوێدا هەبوو، ئەمەش واکردووە کەمێك قەسپ وخورما دەست بکەوێ.

کاتژمێر دووی پاش نیوە شەوی سێزدەی حوزەیران دووبارە کەشتیەکەمان هەنگاوی نا بایەکی خۆش لەلای باکوری رۆژئاواوە دەهات دوای ئەوەی پێنج میلمان بڕی، دووبارە کاتژمێر پێنجی بەیانی راوەستاینەوە، هاوکات دووبارە چەندین رانە مەڕم ومالاتمان بینی، لەگەڵ چەندین ئەسپ وئەسپ سواردا، ئەوەی

زانراوە زۆرێك لەشێخەكانی عەرەب چەندین ئەسپیان هەیە، دیارە ئەو ئەسپانەش گیا وگیالۆك دەخۆن كە لەسەر كەنارەكەدا رواوە، دوای ئەوەی شەپۆڵەكان بەتیژی لەكەناری دەدا تەنها ئەوەمان پێكرا بەزووترین كات خۆمان بگەینینە بەسرا، هاوكات كاپتن (سبنس) یەكێك لەرێبوارانی نێو كەشتیەكەی نارده لای كۆمپانیا وپێی رابگەیەنێت كە ئێمە گەیشتووین، باخچە وكشتووكاڵ لەلای عەرەبەكانەوە كەمێك باشتر بوو لەلای ئێرانەوە ودیمەنەكە كەمێك جوانتر بوو، لەوێدا چەندین جۆر سەوزەمان بینی، لەكاتی ئێوارەشدا یەكێك لەهۆزەكانمان بینی بار وبارگەیان تێك دەنا وئەو شوێنەیان لا خۆش نەبوو، چونكە ئەوان لەشوێنێكی دیاری كراوە نەیان دەویست سەقامگیر بن، بۆیە تا شەو كۆتایی هات پیاوانی ئەو هۆزە تەقایان بە ئاسمانەوە دەكرد، لەلای بەری عەرەبییەوە كاتێك سەیری لای ئێرانت دەكرد كەمێك دیمەنە گونجاوتر بوو وەك لەوەی پێشتر، چونكە چەندین گوند وباخچەی وبێستان لەو شوێنەدا هەبوو، هاوكات لەلای عەرەبەكانەوە كشتووكاڵ و سەوزایی كەمێك لە كەنارەوە دوور بوو، چونكە زەوی لەوێدا پێویستی بەكیمیا هەبوو، عەرەبەكانیش زۆر بەكەمی كیمیا بۆ زەوی بەكار دەهێنن، هەروا لەلای ئێرانەوە ئەوەت دەبینی كە خانووەكان زۆر بەگونجاوی وبەپتەوی دورست كرابوو، ئەوە جگە لەوەی جلوبەرگەكانیان هەندێك لەجلی عەرەبییەوە نزیك بوو، ئافرەت لەوێدا تەنها جلوبەرگێكی شینیان نەدەپۆشی، لەگەڵ ئەوەی منداڵەكانیان رووت وقووت بوون، بەڵام پیاوانیان زۆر توند دیار بوون ودەستیان بەسەر هەموو ئەوشتانە دادەگرت كە بیان ویتستبایە، كەشتیەكەمان زۆر بە هێدی هەنگاوی دەنا ئەمەش بەهۆی كزی باكەوە، لەم كاتەدا هەندێك لە كۆمەڵە عەرەبییەكان بەرەو roومان بوونەوە ئەمەش وایكرد سێ میل لێیان دوور بكەوینەوە، ئەو ناوچەیە دار ودرخت ودارخورماریەكی زۆری لێ بوو، هەروا چەندین بێستانی بەربووم وسەوزەمان بینی هەندێكیان لەجۆری ئەورووپی بوون وەك ترێ و پورتەقاڵ وهەنار ولیمۆن وزۆرێك لە بەربوومەكان، هەروا چەندین جۆرمان لە سێو بینی كە تامێكی زۆر خۆشی هەبوو كە ناویان لێ نابوو (كودلنغ) كە زۆر خۆشترە لەوانەی لە ئینگلترا خواردوومانە، من زۆر دڵخۆش بووم بەم گەشتەم، لەگەڵ ئەوەی لەماوەی پێشوودا لە دوورگەی

سیلان بوومە وزۆر پیاسەم بەناو هەرێمی ترافنکۆر کردووە ولەبەندەرەکانی کەناری ملباریش زۆر وەستاوم، بەڵام من ئەم شوێنەم پێ خۆشتر بوو، چونکە لێرەدا گەلێك زۆر لە سەوزە وبەربوومم بینی وەك لیمۆ وپورتەقال، کە لەژێر سێبەری دارخورمادا چەندین بۆن وبەرامی هەیە، ئەوە جگە لەوەی دانیشتووانی ئەم ناوچەیە زۆر رێزدارن وهەمیشە هاوکاریان دەکرین بۆ ئەوەی رێنوینمان بکەن وبۆ رێگە وشوێنە راستەقینەکان، هەروا لە نێو کەشتیەکەمان سوودێکی زۆرمان لەو عەرەبانە بینی، بەتایبەتی لە شارەزابوونی ناوچەکان.

بەشی دووەم

پشوویەك لە بەسرا

لەکاتژمێر پێنجی بەیانی رۆژی هەژدەیەمی حوزەیران پاش ئەوەی هەنگاومان نا، بەهاوکاری رێبەرێکی عەرەب لەکاتژمێر سێ ونیوی دوای نیوەڕۆ بەرەو بەسرا هەنگاومان نا، لەرێگەدا گەلێك جار سەربازەکان رێگەیان لێ دەگرتین، بەڵام رێبەرەکەمان هەردەم هەموو لایەکی رازی دەکرد، هاوکات زۆرێك لەخەڵك بەسەرسوڕمانەوە سەیری ئێمەیان دەکرد، پێدەچوو تا ئەو کاتە هیچ ئەوروپییەکیان نەبینی بێ، هەورا ئەو رێگەیەی ئێمە پێیدا تێپەڕین، پێشتر هیچ گەڕیدە وگەشتیارێك بەویدا تێپەڕ نەبوو، کاتێك لەنێو کەشتیەکەدا بووین وبە گوندەکاندا تێپەڕ دەبووین دیمەنێکی ئێکجار دڵگیر بوو، کێڵگەکانی گەنم وجۆ وبرنج سەرەتای گەشانەوەیان بوو وئەوە جگە لە کێڵگەکانی بەروبووم وسەوزە کە بۆ شاری بەسرا دابین دەکرا، ئەمەو تورك وعەرەب زۆر لەو پیداویستیانەیان لە لا گرنگە، پاش ئەوەی زیاتر لە دە میلمان بڕی وکاتژمێر شەش ونیوی ئێوارە بوو گەیشتینە کارگەیەکی ئینگلیزی لە بەسرا، لەوێدا ئەسپێك ورێبەرێکیان بۆم دابین کرد وراستەوخۆش بەرەو (ماریکل)ی بنکەی سەرەکی دیهاتەکانی مستەر (سمۆیل مانستی) بەریتانی نیشتەجێ، ئەو شوێنەش لە دووری سێ میل بوو لە بەسرا وشوێنەکەش لەسەر کەناری زێیەکەدا بوو، لە مارکێلدا بۆ ماوەی هەفتەیەك مامەوە لەوێدا پێشوازییەکی گەرمیان لێ کردم تا ئەو کاتەی لەوێدا بووم، مستەر مانستی پۆستی نیشتەجێی بەریتانی وەرگرتبوو ئەو کەسێکی زۆر بەڕێز بوو وحەزت دەکرد بیناسی، خزمەتێکی گەورەی حکومەتەکەی کردبوو وبەتایبەتیش دەستگیرکردنی نێردراوەکانی فەرەنسی وقەدەغە کردنی ئەو نێردراوانە تاوەکو بەهیچ شێوەیەك پەیوەندی بەهیندستانەوە نەکەن بەتایبەتیش لە رێگەی وشکانیەوە.

لەکاتی مانەوەم لەوێدا چەندین جار سەردانی بەسرام کرد، هاوکات شاری بەسرا شارێکی زۆر فراوانە وچەندین بازاڕ وبازاڕگەی تیادا دەبیندرێ وچڕی دانیشتووانیش لەوێدا زۆر بەرزە وبەهەموو شێوەیەك ئەو بازاڕانە هەموو شتێکت

تیادا بەدەست دەکەوت وەك هەموو جۆرە دەرمانێکی لیَ هەبوو وبەنرخێکی هەرزان وەك چۆن لە ئەورووپا بەهەمان نرخە، هەروا لەویدا دراوی کاغەز بەهایەکی هەبوو، کەچی لەزۆرێك لە ولاّتان ئەو بەهایەی نەبوو، لەلایەکی دیکەوە زۆربەی قوماش ودورستکراوە ئینگلیزیەکان لەوێدا بەدەست دەکەوت، بەلاّم زۆربەی شتەکان نرخەکانی دوو ئەوەندەی ئەو نرخانە بوو کە ئینگتەرادا هەیە.

درێژی دیواری شارەکە لە سەر کەناری زێیەکەوە تا بیابانی گەورە نزیکەی چوار میلە ولە باکوورەوە تا باشوور درێژیەکەی سیَ میلە وئەمەو ئەم دیوارە لە قورٍ ولم دورستکراوە وخۆی راناگریَ بەرامبەر تۆپی دوور هاوێژ، لەلایەکی دیکەوە زۆرێك لەو تۆپە دوور هاوێژانەم بینی کە لەنێو شار وگوندەکاندا هەن، هەموویان لە برنز دورستکراون، بەلاّم من تەنها دوو تا شیَ لەو تۆپە دوورهاوێانەم بینی کە بەکەڵك کار کردن بین، زۆربەی ئامێرەکانیشی تێك چووە، ئەمەش بەهۆی توندی وتیژی گەرمای هاوین، هاوکات لەنێو شاردا چەندین مزگەوت وشوێنی نوێژ کردن دورست کراوە و وێنەیەکی زۆر جوانی داوەتە ئەو شارە، چونکە زۆربەی مزگەوتەکان بەشێوەیەکی زۆر جوان دوەرستکراوە وچەندین نەخش ونیگاری لەسەر هەیە، هەروا زۆربەی مزگەوت وگەرماوەکان وشوێنە گشتیەکان هەمووی بەکەرپووچ دورستکراوە، بەلاّم بینای کارگەی ئینگلیزی لەهەموو باڵەخانەکان باشتر وجوانترە لەو شارەدا، هەر لە نێوەندی دیوارەکەدا واتە لەنێو شاردا چەندین شوێنی بۆشایی هەیە، کە لەوانەیە ئەو شوێنانە رووبەڕووی سووتان ورووخان بۆتەوە، چونکە زۆربەی خانووەکان لەوێدا بە قورٍ دورستکراوە، یاخود بە گەلاّی داری دارخورماکان، کە هەر هەموویان لەو بێستانە هێناوە کە لەدەوربەری خۆیدایە وتەمەنی هەموو خانووەکانیش درێژ نابیَ، چونکە زۆربەی دارەکان بەپێی رۆژ ورۆژگار دارەکان دەپووکێتەوە وخانووەکە یاخود کەپرەکان بەسەر یەکدا دەڕووخیَ، سەربانی خانووەکانیش نزمن وبەخانووەکانی تەنیشتیەوە نووساوە، بەلاّم سەربانەکان پتەون، چونکە زۆربەی خەڵك لەهاویناندا لەسەربانەکان دەخەون، لەلایەکی دیکەوە لەلایەن هەر کەسێکی ئەورووپی کاتێك ئەو خانووانە دەبینی وا دەزانیَ ئەم خانووانە زیندانە، چونکە بەشێوەیەکی چوار گۆشەیەی دورستکراوە

ولەچەند ژوورێك پێك دێ وژووكیان لەژێر زەویە وكاتێك زۆر گەرمایان دەبێ پەنا دەبەنە بەر ئەو ژوورەی ژێر زەوی وبەهیچ جۆرێك ئەو خانووانە پەیوەندی بەهاوسێیەكانیەوە نییە، بەڵام ناندین وئاو و ئەسپەكان لەحەسارێكدان، بەڵام هۆڵی ناوخانووەكە تەنها بۆ پێشوازی كردنی میوانەكانە، ژنان وكچانیش گەلێك جار لە نهۆمی دووەمی خانووەكەیە تەنهاش ئەندامانی ئەو خێزانە دەتوانن بچنە ئەو ژوورانە، زۆر بەكەمیش ژنانی چینی بەرز لەدەرەوە دەبینی، كاتێكیش دەچنە دەرەوە سەرپۆشیان لەسەرە، بەڵام زۆربەی ئافرەتانی عەرەب وئەوانەی لەچینەكانی دیكەن وەك چینی گشتی سەرپۆش بەكار ناهێنن.

لەلایەكی دیكەوە كۆیلەكان ئینجا چ ئافرەت بن یاخود پیاو زۆر بە ئاشكرا لە بازاڕدا كڕین وفرۆشتنیان پێ دەكرێ.

وەك لە پێشتردا باسمان كرد شاری بەسرا شارێكە چڕی دانیشتووانی پێوە دیارە، زۆربەی دانیشتووانەكەش عەرەبن، بەڵام بەشێكی كەمی تورك وئەرمەن، زۆربەی توركەكانیش لە سوپادا كار دەكەن یان لە پۆستەكانی حكومەتدان، بەڵام ئەرمەنەكان زۆربەیان لە بازرگانیدا كار دەكەن وكەسانی زۆر بەڕێزن، ئەوان لە بازرگانیدا دەستێكی باڵایان هەیە هەر لە رۆژهەڵاتی ئەندیز وبەنگال، لەو بازرگانیەدا چەندین كەشتی بەكار دەهێنن كە هەر یەكێكیان چوار سەد تەن كەلوپەل هەڵدەگرێ، وەك باویش كەشتیە بار هەڵگرەكان لە بەسراوە بۆ بۆمبای یان بەنگال بارەكانیان زیاتر ئاسنە بەهەموو جۆرەكانیەوە یاخود باری دەرمان وسەوزە وبەروبووم، لەهەمووی سەیرتر زۆربەی ئەو كەشتیانەی بەرەو هێندستان دەڕۆن زۆر جار ئەسپە عەرەبیەكان یەكێك لەبارەكانیان بووە، هەروا چەندین نموونەی دیكەمان هەیە سەبارەت بەو كەشتیانەی كە زیوو وسەبایكەكان هەڵدەگرن كە بەهایان زیاتر لە هەزاران روپییەیە، ئەو دراوانەش زیاتر دۆلاری ئیسپانی وجونەیهی ڤێنیسایە، زۆربەی هەرە زۆری كەرەستەكان لە ئیپمراتۆریەتی توركی لەلایەن ئەرمەنەكانەوە بەڕێوە دەبرا، چونكە ئەرمەنەكان پارەیەكی زۆر سەرمایەیانە وبۆیە دەیانویست ئەو بازرگانیە نەكەوێتە دەست توركەكان وهۆكاری سەرەكیش لەو بازرگانیە دوانزدە لەسەدا سوودیان لەهەر بار وكەلوپەلێك

وەردەگرت، زۆربەی بارەکانیش بۆ ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە شەکر وبرنج پێکهاتبوو کە لەهیندستانەوە بۆیان دەهات، هەروا ئەرمەنەکان زۆربەی دراوە زێڕەکانیان بۆ هەموو لایەکی ئیمپراتۆریەت دەنارد، ئەمەش بەهاوکاری تەتەرەوە بوو کە زۆربەیان لە ئەنازۆل دەژین، لەگەڵ ئەو کەسانەی کە دەست وپێوەندی حکومەت بوون کە لەتەك کارەکانیان پاداشتی خۆیان وەردەگرت، زۆرجاریش تەتەرەکان رووبەڕووی تالان وبرۆ دەبوونەوە کە زۆربەی کەلوپەلەکان سەر بە ئیمپراتۆریەت بوون، مانگێك پێش ئێستاش رووداوێکی وا قەوما، کاتێك یەکێك لەتەتەرەکان لە ئەستانەوە بۆ بەغدا دەگەڕایەوە، ئەو شەش سەد جونەیهی ڤینیسی هەڵگرتبوو ورووبەڕووی هێرش بۆوە ئەو پارەیەی پێی بوو لێیان سەند ولەنێوان دیار بەکر وموسڵیش رێگەکەی لێ ون بوو.

وەك لەسەرەتادا باسمان لێوە کرد شاری بەسرا زۆربەی عەرەبن وخەڵکەکەی بەگشتی هەژارن وژمارەی دەوڵەمەندەکانیشیان بە پەنجەی دەست دەژمێردرێ، هەژاران لەو شارەدا کارەکانیان زۆر ئەستەم وناخۆشە، بەو کریەی لەبری کارەکانیان وەری دەرگرن زۆر کەمە وئەو خەڵکە هەژارەش تەنهاش خورما ونان خواردنیانە، لەگەڵ ئەوەی خواردنەکانیان زۆر سادەیە، بەڵام هێزی لەشیان دوو ئەوەندەی هێزی ئەورووپیەکانە، هەروەها دەتوانن رووبەڕووی ناخۆشیەکان ببنەوە، شەقامەکانی شاری بەسرا زۆر تەسکن لە زۆر شوێندا تەنها شوێنی ئەسپێکی لێ دەبێتەوە تاوەکو پێیدا تێپەڕێ، زۆربەی رێگەکانیش رێك نەخراوە بۆیە ئەسپ وگالیسکەکان رووبەڕووی ناخۆشی دەبوونەوە، لەلایەکی دیکەوە لەنێو شاری بەسرادا کڵێسایەکی کاسۆلیکی رۆمانی تیادایە، خەڵکیش لەو ناوچەیەدا زۆر بەکەمی کردەوەی لابەلا رووبەڕووی بیانیەکان دەکەنەوە، هەروا ئەوانەی کە پیاوانی شارەوانین وپۆشاکی شارەوانی دەپۆشن زۆر گرنگی بە سمێڵەکانیان دەدەن، لەوێدا چاوم کەوت بە یەکێك لە ئەرمەنیە ناسراوەکان بەناوی (جۆزیف ئەمین) کە چەندین ساڵ لە ئینگلتەرا ژیاوە، لەویدا پەرتووکێکی نووسیوە سەبارەت بەو گەشتانەی کە بۆ ئینگلتەرا کردوویەتی، باسی لەوە دەکرد کە کوڕەکەی لەگەڵ خۆیدا بیباتە بەنگال، بەڵام من پێم گوت کە کوڕەکەی لەگەڵمدا بنێرێتە ئینگلتەرا

وەك وەرگێڕێك، چونكە ئەو لە زمانەكانی ئەرمەنی وعەربی وتوركی وئینگلیزی تێدەگا، كوڕەكەی تەمەنی حەڤدە ساڵان بوو، زۆری حەز دەكرد لەگەڵمدا وەك ڕێبەرێك بێ، بەڵام باوكی جەختی لەوە دەكردەوە كە كوڕەكەی لەگەڵ خۆیدا بباتە بەنگال.

یەك شەممەی ٢٥ی حوزەیران

هەموو شتەكان بەپێی ڕێنوینەكانی مستەر مانستی بوو بۆ ئەوەی لە بەسراوە بەرەو بەغدا بڕۆین، هەروا یەكێك لە عەرەبەكانیان لەگەڵم دانا وەك یاوەرێكی ڕێگا، ئەو پیاوە ناوی (عەبدولەتیف) بوو تا بڵێیت پیاوێكی بەڕێز بوو، یاوەری ئەویش لە بڕی هەزار وسێ سەد قڕۆش بوو، ئەم بڕە پارەیەش بۆ بەكرێ گرتنی سێ بەلەم وچەندین پاسەوان دەبوو، بەڵام ئێمە خۆمان ئەركی هەڵگرتنی هەموو قاپ وشووشە و خەزەفیەكانمان خستە ئەستۆی خۆمان، بۆ ئەمەش توانیمان هەر یەكەو پێنجسەد قڕوش بگەڕێنینەوە، لەلایەكی دیكەوە ئەو پۆشاكەی كە بۆمان دانرابوو پێكهاتبوو لە:

١- عەبایەكی عەرەبی كە لەسووف دورستكرابوو.
٢- پۆشاكی ژێرەوە.
٣- جووتێك لە شەرواڵ.
٤- كراسێك.
٥- (زەبون) .
٦- عەمامەیەك.
٧- جامانەیەك لە سووف.
٨- جووتێك لە نەعل كە ڕەنگەكەی زەرد بوو.

بەلەمەكانمان ڕاكێشا بەرەو ماركیل، كاتژمێر پێنج بە مستەر مانستیمان گوت ئێمە دەڕۆین، دوو لە بەلەمەكان ئێمە لەناوی دابووین وئەوانی دیكەش پاسەوانەكان بوو، كاتێك كەرێگەمان بڕی یەكسەر جلەكانی خۆمان گۆڕی، كەكە

جلەکانمان گۆڕی زۆر لەعەرەبەکان دەچووین، ئێمەش سمێڵکی گەورەمان هەبوو، چونکە کاتێك لەهیندستانەوە بەرێ کەوتین نەمان تاشی بوو.

ئێمە زۆر گرنگیمان بەدڵنیایی وسەقامگیر دۆخی خۆمان دەدا، لەمەوەش عەبدولەتیفی یاوەرمان لەیەکێك لەبەلەمەکان چاودیری رێگەکەی دەکرد، هەروا برایەکەی بەناوی (حمود صلای) لەتەك خۆیەوە ولەبەلەمێکی دیکەدا ئەو کارەی پێ سپێرابوو، هەروا ئەو بەلەمانەی کە ئێمەی دەبرد بەشێوەیەکی گونجاو دورستکرا بوو، بۆیە ئەو برە پارەیەی کە ئێمە پێمان بەخشی زۆر نەبوو پەسەند نەبوو.

ئەم بەلەمەش لەلای ئەوەاندا ناوی (دۆنیك) بوو کە ئێستاش لەباشووری عێراق ولە زۆنگاوەکاندا ئەو ناوەیان لێ ناوە، هەندێك جاریش پێی دەڵێن (کرافە) ئەم بەلەمانەش لەلایەن عەرەبەکانەوە لەئاوی دیجلە وفوراتدا بەکاری دەهێنن، پانی بەلەمەکەش حەفت تا نۆ پێیە، درێژیەکەشی چل ودوو پێیە کە لەدار دورستکراوە ولەکاتی تێکچوون وکون بوونی زۆر بەئاسانی چاك دەکرێتەوە.

نێو بەلەمەکەش بەچەندین داری پتەو وئەستوور دارێژراوە تا بەهیچ شێوەیەك ئاو نەیەتە ژوورەوە، لەم ولەولاشی دوو داری دارێژ سەوڵ دانراوە تاوەکو بەهێز وباسك بتوانی بەلەمەکە بەرەو پێشەوە ببەی، هەروا هەر لەنێو بەلەمەکەدا چەند پارچە حەسیرێك دانراوە تاوەکو گەرم نەبێت، لەسەرەتای بەلەمەکەی ئێمەشدا ناندینێکیان بەکەرپووچ دورستکردبوو تا خواردنی تیادا ئامادە بکەن، ئەمەش سوودێکی زۆری هەبوو، چونکە ئەگەر خۆمان خواردنمان ئامادە نەکردبوایە ئەوا دەبوایە لەسەر کەنارێکەوە رابگرین وبچین خواردنی ئامادە کراو بخۆین، ئەمەش وایکرد لە گەشتەکەمان دوا نەکەوین، ئەوەی زانراوە ئەو بەلەمانە لە حیلەوە بەرەو بەسرا سێ رۆژی دەخایاند زۆربەکەمیش چوار رۆژی دەخایاند، بەڵام لەبەغداوە بۆ بەسرا لە زێی دیجلەدا ماوەکە کەمترە لە هەشت رۆژ، لەگەڵ ئەوەی ئاوی دیجلە لەهەندێك شوێندا زۆر خێراترە، بەڵام درێژی زێی دیجلە دووهەندی درێژی زێی فوراتە، لەگەڵ ئەوەی زۆرجاران بایەکی تیژ هەڵدەکا، دەتگەرێنێتەوە بۆ کەناری سنووری ئێرانی، ئێمە کاتێك لەنێو بەلەمەکەدا بایەکی فێنك هەڵیکرد

وسەوڵەکانکمان دەستیان بەکار کرد، ئەمەو بەلەمەکە تەنها لە کاتژمێرێکدا توانی پێنج میل ببڕێ، کاتێك کەبەرەو باکووری بووینەوە کاتژمێر گەیشتە دوانزدە، لەکاتی ڕۆژهەڵاتندا ولەرۆژی بیست وشەشی مانگی حوزەیراندا، دوای ئەوەی سەوڵەکان دەستیان بەکار کردەوە بێگومان بەهێزوبازووی سەوڵ لێدەرەکان لەکاتژمێرێکدا سێ میل هەنگاومان دەنا، بۆ ئەوەی پشوویەك بدەین کەمێك لەناو زێیەکەوە ولەلای سنووری ئێرانی راوەستاین، ئەوەی سەیرە ولەلای عەرەبەکانەوە ولەباکووری مارکیل هیچ سەوزایی وکشتوکاڵێك بەرچاو ناکەوێ، بەڵام لەکەناری زێیەکەدا چەندین حوشترمان بینی، ئەمەش بووە مایەی خۆشحاڵی بۆ ئێمە.

کەناری زێیەکەی ئێران دیمەنێکی زۆر جوان بەچاو دەبەخشێ، چونکە لەوێدا چەندین کێڵگەی دارخورمای چڕ هەیە، هەورا لەدوورەوە چەندین گوندت بەرچاو دەکەوێ، پانی ئەو زێیە لەوێدا دوو میلە کە بەرەو باکووری رۆژئاوا وباشووری رۆژهەڵات دەڕوانێ.

کاتێکیش کە با هەڵیکرد ناچار بووین بەلەمەکانمان بە گوریس راکێشین، لەکاتژمێر یانزدەدا ئاوڕێژی ئەو زێیە گەورەیەمان لەلای ئێرانەوە بڕی کە لەوێدا ناوی (شەتی عەجەمە)، عەرەبەکانیش بەمە مەبەستیان لە زێی فارسە، لەگەڵ هیچ ناوەێکی دیکەیان لێ نەنابوو، چونکە پرسیارمان کرد کە ئایا ناوێکی دیکەی هەیە، لەکاتژمێر یەك گەیشتینە (قوڕنە) کە زێی دیجلە وفورات بەیەکتر دەبەستێتەوە، کاتژمێرێك لەوێدا ماینەوە وتێبینیم کرد کە زێی دیجلە دەکەوێتە لای باکوری رۆژهەڵات، فوراتیش دەکیەوێتە لای رۆژئاواوە، لەو شوێنەدا کەشتیەکی گەورە هەبوو کە تەنها کاری راودوونانی ئەو کەشیانە بوو کە رایان دەکرد لە پێدانی ئەو ر سوومانەی کە لەسەریان بوو، هاوکات ئەو کەشتیە کاری پاسەوان کردن بوو تا لێنەگەڕێن کەشتیەکانی دی بەبێ پێدانی رسووم وگومرگ تێپەڕن، ئەمەو هەردوو زێی کاتێك بەیەکتر دەگەن رووبەرێکی گەورەی ئاوی پێك دێنن.

خەڵکی ئەو ناوچەیەش ناویان لەم شوێنە ناوە (شەتی عەرەب)، ئەمەش تا دەگاتە دوورگەی عەرەبی پێی دەڵێن شەتی عەرەب، شەپۆڵەکانیش لە قوڕنە هیچ

کاریگەریەکی ئەو تۆیان نییە تەنها لەو کاتانە نەبێ کە مانگ بەدەرەوەیە یاخود نزیك بۆتەوە، هەروا لەو رۆژ وکاتانەش ئاو زۆر بەرز نابێتەوە.

زۆرێك لەو کەسانەی کە نزیکن لەم بابەتە پێیانوایە کە قورنە شوێنی (بەهەشتەکانی عەدەن) بووە، وەك چۆن شاعیرێکی ئینگلیزی کوێر لەپەرتووکەکەیدا ناوی ناوە بەهەشتی ونبوو، ئەم ناوەش لەلایەن (ملتۆن)ەوە ناو لێنراوە بەهەشتی سەر زەوی، بەڵام ئەم وەسفە لەگەڵ کاتی ئێستادا لێکچوو نییە، چونکە تەنها گوندێکی بچووکە کە بەلم وقوڕاو دەور دراوە وچەندین خانووی تاك وتەرای تیادا دەبیندرێ، هەروا لەنێوان گوندەکە وزێیەکەدا تەنها بێستانێکی دارخورما دەبیندرێ کە بۆتە سێبەرێك بۆ ئەو ناوە، پێش دەچێ زۆربەی عەرەبەکان لێرەدا زۆربەی کاتەکانیان بەبێ ئیشی ببەنە سەر، تەنهاش بژێویان لەسەر ئەو کەسانەیە کە بێرەدا گەشت دەکەن، هەروا زۆر پشت بە کارەکانی خۆیان نابەستن.

لەلایەکی دیکەوە ئەفسەرەکانی گومرك پێشبینی ئەوەیان دەکرد رێبەرەکەمان دیاریەکی پێشکەش بکات، بەڵام رێبەرەکەمان هیچ دیارییەکی پێشکەش نەکرد، چونکە هیچ کەلوپەل وشمەکێمکمان هەڵنەگرتبوو، تا لەبری ئەو شتانە شتێکی پێشکەش بکەین.

لەکاتژمێر سێ قورنەمان بەجێ هێشت وبەرەو زێی فورات هەنگاومان نا، سەرەتا کەناری رۆژئاوامان بڕی، بەڵام لەناکاو بایەك لەلای رۆژهەڵاتەوە رووبەڕوومان بۆوە، ئێمەش ناچار بووین بەلەمەکانمان وسەوڵەکانمان بەخێرایی بگوازینەوە وتا تێکڕایی خێرایمان سێ میل بێ لەکاتژمێرێکدا، هاوکات گوندەکانی ئەو ناوچەیە زۆر بەکەمی ژیان تیادایە واتە خەڵك بەکەمی لەو دێهاتانە دەژین وتەنهاش زۆنگاو وزەلکاو دەبیندرێ، بۆیە بە تفەنگەکەم چەند گولەیەکم لە مەلی کوکوختی گرت، دوای تەقەکردنەکەم زۆری نەبرد مێگەلێك لە بەراز بەدیار کەوتن، کە قەبارەی هەندێکیان ئاسایی نەبوو، ئەوەی راستی بێ من ئەمەم پێ سەیر بوو، چونکە یەکەم جار بوو ئەو جۆرە ئاژەڵانە ببینم کە رەنگیان سوورێکی تۆخ بێ، لەلایەکی دیکەوە لە نزیك بەسرادا ژمارەیەك لەو بەرازانە کوژرابوون، کە تەرمی هەر یەکێکیان دە قەناتیری ئینگلیزی بوو.

دەبێ ئەوەش بلێین عەرەبەکان گوشتی بەراز ناخۆن بۆیە تەرمی ئەو بەرازانە جێهێڵدرابوو، باسیشیان لەوە دەکرد بەراز هەتا بژی قەبارەی لەشی گەورەتر دەبێ، هاوکات گەورەیی لەشیان ئەو بۆچوونە پشت راست دەکاتەوە.

لەرۆژئاوابووندا چەندین رێوی مێنەمان دی، لەدوورەوە چاودێریمان دەکەن، بۆیە منیش تەقەم لەیەکێکیان کرد وکوشتم، لەو کاتەدا زیاتر سەوڵەکانمان لێدا وهەنگاومان نا تا کاتژمێر هەشتی شەو، دواتر لەتەك یەکێك لەمەزارەکان دانیشتین وپاڵمانداوە، بەڵام هیچ پشوومان نەدا وخۆشیمان لەخۆمان نەبینی، چونکە تا بەیانی دەنگ و وەڕینی سەگ وریوو وگورك وچەندین جۆر لەو ئاژەڵانە وەڕسیان کردین ، لەمەوەش دیار بوو کە شوێنەکەمان زۆر ترسناك بوو.

کاتێك کە رۆژ بۆوە لە رۆژی سێشەممەی ٢٧ی حوزەیران دەستمان کردەوە بەگەشتەکەمان وبەلەمەکانمان راکێشایە نێو ئاوەکەوە، دێهاتەکان ئەگەر لێرەوە لێیان بنواڕی ئەوا دیمەنێکی زۆر جوان بەهەموو دەوروبەر دەبەخشێ وئەویش بەبوونی ئەو هەموو بێستانە وکێڵگەی دارخورماکان، لەکاتژمێر دوو بەتەك چەندین رەشماڵ نشینی تێپەڕین کە لەهەموو لایەکەوە مەڕومالآت دەوری رەشماڵەکانی دابوو، لەکاتژمێر سێدا بەرەو کەناڵی لای راستی زێیەکە شۆڕ بووینەوە کە بەرامبەرەکەی بیابانێکی وشك بوو، گەرمی خۆر لەو پەڕی دابوو زۆر گەرم بوو، دوای ئەوەی هەموو ئاژەڵ وگیاندارەکانی دەریا ماندوو بوو بوون وئینجا بۆنیان ئەو ناوەی پڕ کردبوو، ئەمەش هەموو لایەکی بێزار کردبوو، عەربەکان ناویان لەو کەناڵە نابوو (ئاوی مردن).

زۆرێك لە پیاوانی ئەو ناوچەیە دەیانویست بەهەر شێوەیەك بێ ئەو کەناڵە ببەستن ونەیەڵن ئاو بێتە دیوەکەی دی، بەڵام هەموو هەوڵەکانیان بێ سوود بوو، بەهیچ شێوەیەك نەیان دەتوانی ئەو کارە بکەن، بەڵام من لەو بڕوایە دابووم ئینگلیزەکان بەهۆی ئەو کەرستانەی کە لەژێر دەستیان دابوو دەیانتوانی لەماوەی چەند کاتژمێکدا ئەو کارە بکەن، کەچی پەنجا لە پیاوانی عەرەب بەماوەی هەفتەیەك ناتوانن ئەو کارە بکەن، کاتێك رۆژ بەرەو ئاوابوون

دەڕۆیشت بەلەمەکانمان بەرەو لای کەنارەکە راکێشا، تا ئەم شەو وەك شەوی رابردوو بتوانین کەمێك بحەسێینەوە و وەك شەوی رابردوو لەبەر وەڕینی سەگ وگورکەکان هەراسان بین.

چوارشەممە ٢٨ی حوزەیران

کاتێك کە رۆژ بۆوە دووبارە دەستمان بەگەشتەکەمان کردەوە وچەندین کەناڵمان بڕی، زۆربەی گوندەکان بەهۆی زۆری وبەرزی ئاوەوە نەیان دەتوانی گەنم بچێنن، دیسانەوە بەتەنیشت چەندین رەشماڵی عەرەبەکان تێپەڕ بووین کە لەهەموو لایەکەوە مەڕومالاتەکان دەوری دابوو، کاتێك ئێوارە داهات گەیشتینە شارێکی گەورە کە دەکەوێتە لای راستی زێیەکە وناوی (سوق الشیوخ)ە لەویدا من و مستەر ستیفنتس وکاپتن رید چەند نێچیرێکی نێو زێمان کڕی، بینمان ئەو خواردنەی ناو زێ سوودێکی ئەو تۆی هەیە، چونکە چەند شەوێك بوو خەومان لێ نەدەکەوت، لەگەڵ ئەوەی ئێمە هەردەم لەم گەشتەمان لەسەر زەویەکی رووت پاڵمان دەدایەوە ودەنووستین، بەڵام ئەمجارەیان زۆر بە ئیسراحەت خەومان لێ کەوت، ئەمەش پاش ئەوەی توانیمان هەموو ئەو مێش ومەگەزە پیسانەی کە لەدەورمان بوون دووریان خەینەوە، کاتێك کە گازی لێ دەگرتین ئەوەندە بە ئازار بوو دەبوایە چاومان لێك نەکەینەوە، نەوەك بێنە نێو چاومان.

پێنجشەممە ٢٩ی حوزەیران

بەدرێژایی ئەو رۆژە لە سوق شیوخماینەوە، ئەمەو هەندێك لەوانەی لەگەڵمان بوون لەگەڵ حەمود صلای بەشەڕ هاتن، یەکێك لەوانە بەهۆی یەکێك لەسەوڵەکان توانی لەسەری بدات، دواتر ئەو کەسە زۆر بەزەحمەت توانی لەژێر دەستی رزگاری بێت، دواتر ئێمە وڕێبەرەکەمان ناچار بووین ئەو بەلەمە بەڕێ بکەین وبەلەمێکی دیکە بەکرێ بگرین، ئەمەش کارێکی ئاسایی بوو هەموو کارەکانمان بسپێرین بە بەلەمێکی دیکە، بەڵام بەلەمە نوێیەکەش دەبێ شوێنێکی هەبێ بۆ ناندین، ئەمەو ڕێبەرەکەمان خواردنێکی عەرەبی بۆ ئامادە کردین کە پێکهاتبوو لە بیست ماسی برژاو وچەند پارچە نانێك وهەندێك لە ماست، ئێمەش وەك خەڵکی گوند لەسەر زەوی لەدەوری یەکتردا کۆبووینەوە، شوێنەکەش یەکێك لەو باخچانە بوو کە دەکەوتە سەر کەناری زێیەکە کە لەهەموو لایەکەوە سێبەری دار مێو ودارخورما بەسەر سەرمانەوە بوو، ئەمەو گۆشتی ماسی ومریشکەکە زۆر بەتام بوو، ئێمە چەقو وچەنگاڵمان بەکار نەهێنا لەکاتی خواردندا، وەك چۆن لە ئەورووپا بەکاری دەهێنین، بەڵکو بەدەست خواردنمان دەخوارد وەك چۆن عەرەبەکان خواردن دەخۆن، مریشکمان بەدەستەوە دەگرت وپارچەیەکمان لێ دەکردەوە ودەمانخوارد، بۆیەش ڕێبەرەکەمان زۆر دڵخۆش بوو بەم کردەوەی ئێمە، چونکە توانیمان وەك نەریتی ئەوان خواردن بخۆین.

لەوێدا سەرسوڕملن بووم بە ئافرەتی عەرەب کە دەمبینی زۆر بەکارایی نانی دەخستە نێو تەنوورەکەوە، دیارە ئەو تەنوورەش سەرەتا داری تیا دەکەن ودوایش ئاگر دەکەنەوە وهێدی هێدی ئەو دارانە گڕی دەگرت، دوای ئەوەی تەنوورەکە بەتەواوی گەرم دەبوو دەستیان دەکرد بە لێدانی هەویر تا نانی لێ دورست بکەن، ئەو ئافرەتەی لەسەر تەنوورەکە بوو بە ئارەزووی خۆی قەبارەی هەویرەکانی بچووك وگەورە دەکرد وتا نانی بچووك وگەورەی لێ دەربچێ، ئەوەی سەرنجم دا

بۆ دورستکردنی هەر نانێك سووتەمەنێکی کەمی دەوێ، ئەمەش بەبەراورد لەگەڵ ئەو نانەی کە لەئەورووپادا دورستی دەکەن، شاری سوق شیوخ شارێکی گەورەیە ودانیشتووانێکی زۆر تیادا نیشتەجێیە وبارەگای (شێخ سوینی)ە، کە یەکێکە لەو ئەمیرە عەرەبە بەهێزانەی کە قەڵمڕەوی دەسەڵاتەکەی راست وچەپی زێی فورات دەگرێتەوە واتە لە حیللەوە تا بەسرا، هاوکات باسیش لەوە دەکرێ کە جارێکیان دژ بەحکومەت یاخی بووە ودەستی بەسەر شاری بەسڕادا گرتووە، بەڵام زۆری نەبرد لەلایەن پاشای بەغداوە شکستی هێناوە ودوای شکست هێنانەکەشی بەرەو ئێران رای کردووە، بەڵام کاتێك گەڕایەوە بڕیارێکی بوردن گرتیەوە، دواتر هەموو عەرەبەکانی ئەو ناوچەیە لێی کۆبوونەوە وئەمەش ئەوەی دەرخست کە بەرهەڵستکارێکی سەرسەختی حکومەتە، لەمەوەش پاشای بەغدا بە باشی زانی بڕیاری لێبوردنی بۆ دەربکات وهاوبەشی بکات لە حکومەتەکەی، ئەو کاتە شێخ سوینی لەوێدا نەبوو، بەڵام نێردراوێك لەلایەن پاشای بەغداوە بۆ لای نێردرا تاوەکو لێنەگەڕێ وەهابیەکان زیاتر بەرەو پێش بێن وهەنگاوەکانیان بوەستێنێ، چونکە پێشڕەوییەکانیان لە کەناری رۆژئاواوە تا دوورگەی عەرەبی رۆیشتبوو، وەهابیەکان بە زەبری شیر دەیانویست ئاینەکان لەنێویاندا جێگیر بکەن، لەلایەکی دیکەوە سوپاکەی شێخ نزیکەی سی هەزار سەرباز بوو ودە هەزار لەو سەربازانەش سەربازی تورکی بوو، ئەوە جگە لە بیست هەزار سەربازی عەرەبی.

لەگەڵ رێبەرەکەمان بەنێو بازاڕدا سوڕاینەوە، ئەمەو ئەم بازاڕە تا رۆژهەڵات بەردەوامە، بەڵام تا کاتژمێر نۆی بەیانی بەردەوام دەبێ ودواتر دادەخرێ، لەپاشاندا کاتژمێر دووی دوای نیوەڕۆ دەکرێتەوە، رێبەرەکەمان منی بردە یەکێك لە چایخانەکان وەك نەریتی خەڵکی ئەوێ چامان خواردەوە، هەورا بەناچاری نێرگەلەم کێشا، چونکە وتیان هەر دەبی بیکێشیت، لەپاشاندا دەستیان کرد بە پێشکەش کردنی قاوە لە نێو فنجانێکی بچووکدا کە لەدورستکراوی چین بوو، ئەو فنجانانە قەبارەکەی نیوەی هێلکەیەك بوو، ئەمەو لە نێو قاوەکەدا هیچ شەکر

وشیرێکی تیا نەبوو، چونکە من راهاتبووم لەگەڵ هەر شیرەمەنیەك شیر وشەکر تیا بێت دەیخۆمەوە.

هەینی ٣٠ی حوزەیران

لەبەیانی شێخێك لەجیاتی شێخ سوینی خۆی کچەکەی هاتە لامان، کچەکەی تەمەنی دوانزدە ساڵان بوو، لەو کاتەدا هەموو دەبوایە بەپێوە بوەستن جگە لە من و لەرێبەرەکەم نەبێ، لەو کاتەدا هەلمان بۆ رەخسا سەبارەت بە رێز ونەوازشی عەرەب بزانین کە لەبەرامبەر سەرۆکەکەیان دەینوێنن، لەو کاتەدا یەکێك لە عەرەبەکان هات نامەیەکی پێبوو سەرەتا دای بە سەرکاری شێخەکە دواتر شێخ مۆرێکی لێدا، ئەمەو هەموو شێخەکان لە دەستی چەپیان ئەلقەیەکی زێر یان زیوو لە پەنجەکانیان دایە، هەندێك لەو ئەلقانەش هەندێکیان لەبەرد وکانزای بەنرخ بوو، لەلایەکی دیکەوە دوای ئەوەی لەوێ دەرچوون خەڵکێکی زۆر وەڕسیان کردین وچەندین داواکاریان بەرەو رووەمان کردەوە بەو پێیەی ئێمە ئەورووپی بووین، داوایان دەکرد هەموو سکاڵاکانیان بۆ جێبەجێ بکەین.

رێبەرەکەمان زۆر ماندوو بوو تاوەکو توانی بەلەمێکمان بۆ دابین بکا، تاوەکو پێی بچین بۆ بەغداد، کاتێکیش بەلەمێکی دابین کرد پڕ بوو لە بالە کە لە بەنگالەوە هاتبوو، هەروا لەنێو بەلەمەکەدا ئافرەتێکی ئەمریکی تیا بوو کە لەگەڵ کوڕ ودوو کچەکەی هاتبوو، کوڕەکەی تەمەنی شانزدە ساڵان بوو، کچەکەشی چواردە ساڵان بوو، کچە بچووکەشی تەمەن سێزدە ساڵان بوو، لەکاتژمێر یانزدە (سوق الشیوخ)مان بەجێ هێشت، تا کاتژمێر سێی دوا نیوەڕۆ زێیەکەمان بڕی تاوەکو گەیشتینە گوندی (غمكريك) پێدەچێ ئەو گوندە خاڵی گومرکی بێت، ئێمەش لەوێدا رەشماڵمان هەڵدا، ئەمەش هەلێك بوو تا ئەو کاتەی لەوێدا بووین زۆر بەخۆشی رامان بوارد، من تفەنگەم دەست دایێ تاوەکو راو بکەم لەدەوروبەری ئەو شوێنەی کە رەشماڵمان تیادا هەڵدا، لەویدا چەندین مەل وباڵندەی رەنگاورەنگم بینی، بینیم یەکێك لەعەرەبەکان یەکێك لەو باڵندانەی لەئاسمانەوە بەتەقەیەك هێنا خوارەوە وتەواو پێکای وکاتێك ویستم ئەو باڵندەیە ببینم

عەرەبەکە یەکسەر سەری لەملی جیا کردەوە، دواتر وتی (زین، زین) واتە بەکەڵکی خواردن دێ، دواتر ئەو عەرەبە چەندین مەل وباڵندەی بەردایەوە ویەکسەر سەری لەملی جیا دەکردەوە.

ئەو زێیەی ئێمە پێیدا تێپەڕین چەندین لقی لێ دەبۆوە، لەیەکێك لە لقەکانی ئەو زێیە ولەیەکێك لە خاڵەکانی گومرك سەرکاری ئەو شوێنە دانیشتووی ئەستەمبۆڵ بوو، ئەو دەستی بەسەر زۆرێك لە کەلوپەلی یەکێك لەسەرخۆشەکان گرتبوو، دیار بوو سەرکاری گومرکەکەش حەزی لەمەی خواردنەوە بوو، دواتر ئێمەش چەند بوتڵێك لە شەرابی شیرازمان پێ بەخشی، ئەویش وەك مەی (مادیرا وکلاریت) بەهەندی وەرگرت، دواتر کە ئاگامان لێ بڕا وئاوڕمان لێ دایەوە خۆشی سەرخۆش بوو بوو وئاگای لەخۆی نەمابوو.

شەممە ١ی تەمموز

ئەو ڕۆژە تاوەکو کاتژمێر نۆ چاوەڕێمان کرد، تا ئەو بەلەمەی بەجێمان هێشتبوو پێمان بگات، واتە ئەو بەلەمەی کە لە سوق شیوخ بەجێمان هێشتبوو، دوای ئەوەی بەلەمەکە گەیشتە ئێمە، ئێمەش هەنگاومان نا بەرەو ڕۆیشتن، ئەو زێیە لە زۆر شوێندا زۆر لێڵە ولەهەندێك شوێنیشدا ناتوانین کەناری ئەو بەری زێیەکە ببینین چونکە زۆر پان وبەرین بوو، دواتر ڕوومان بەرەو ڕۆژهەڵات گۆڕی کە عەرەبەکان ناویان لەو زێیە ناوە شەت دجیلە، کە بەزێیەکی دیکە بەناوی (شەت حەی) دەبەسترێتەوە، ئەمەش لقێکە لە زێی دیجلە.

زۆر پێم ناخۆش بوو زێی فورات بەجێ بهێلم، چونکە ئاوەکەی زۆر شیرین خۆش بوو، بەڵام لەسەرەتادا ئاوەکەی لێڵ بوو، بەڵام کاتێك مستێك ئاوت دەخستە نێو دەستت هەر زوو بەزوویی ساف دەبۆوە، کاتێك من ئەو ئاوەم دەخواردەوە بەهیچ شێوەیەك حەزم نەدەچووە مەی خواردنەوە، ئەمەو لە کەناڵی دجیلە هەنگاومان نا تاوەکو کاتژمێر شەشی ئێوارە، تا ئەو کاتەی گەیشتینە کەنارەکە ولەپاشاندا دووبارە ڕەشماڵمان داناوە بۆ ئەوەی پشوویەك بدەین ئەو شەو لەوێدا بمینێنەوە، هاوکات ڕەشماڵەکەشمان لەنزیك هەندێك لە ڕەشماڵەکانی عەرەب بوو، لەلایەکی

دیکەوە ڕێبەرەکەمان ئاگاداری کردینەوە کە باروودۆخی ئێرە زۆر ترسناکە، بۆیە دەبوایە چەکەکانمان لەدەستمان بێ، نەوەك هێرش بکرێتە سەرمان، لەمەوەش هەر یەکە وچەکەکانمان گرتە دەستمان و هەندێك کاتیش لەنزیك خۆمان دادەنا، بەڵام ڕێبەر وبراکانی تا بەیانی وبەدرێژایی ئەو شەوە وەك پاسەوان پاسەوانیتیان کردین، وەك لە پێشتردا باسم لەوە کردووە من ڕانەهاتووم لەسەر زەوی بخەوم وچەکەکەشم لەتەنیشتم بێ، بەڵام هەر یەکێك کە گەشت بەو جۆرە وڵاتە بکات، هیچ بەهایەك بۆ خۆی دانانێ، وەك چۆن ئەوروپییەکان بەهەمان شێوە گەشت وگەڕانەکانیان ئەنجام دەدەن، لەم جۆرە وڵاتانە بەهیچ شێوەیەك دۆخەکان سەقامگیر نین بەردەوام لە حاڵەتی شەڕدان، دانیشتووانی ئێرە هیچ سۆزێکیان نییە بۆ هیچ لایەك، بۆیە بەهەموو شێوەیەك کوشت وبڕین لای ئەوان بەهایەکی گرنگ نییە، گرنگیش تەنها ئەوە بەسەر لایەکدا سەرکەون، لەگەڵ هەموو لایەکدا لەجەنگدان تەنهاش لە هۆزەکەی خۆیان نەبێ تەبان، بۆیە گەڕیدە وگەشتەوان هەموو کاتێك لە ئاسایش ودڵنیایی دانییە، ئەمەش هۆیەکە تا هەموو چرکەیەك پێشبینی هێرشێك بێتەوە لەلایەن هێزێکی لەخۆی گەورەتر، بەڵام کاتێك خۆم ئامادە کرد بۆ ئەو سەرکێشیە وئەم گەشتە پێشبینی هەموو شتێکم دەکرد وخۆم بۆ سەختی وناخۆشی ئامادە کردبوو، بەڵام ڕێبەرەکەمان بەهەموو شێوەیەکی لەبار گەشتەکەی ڕێکخستبوو تاوەکو ڕووبەڕووی شتێکی وا نەبینەوە کە شایانی باس بێ، تا بەهەموو شێوەیەك دڵنیامان بکاتەوە ودوورمان خاتەوە لەترسناکی.

بەشی سێیەم

لەزێی دیجلەدا

لەبەرەیانی رۆژی دووەمی تەمووز رەشماڵەکەمان پێچایەوە بەرەو ئاورێژی دجێلە هەنگاومان نا، کاتژمێر هەشت چووینە نێو زێیەکی فراوانەوە کە دەبووە دوو بەش بەشێکیان بەرەو رۆژئاوا، بەشکەی دیکە بەرەو باشووری رۆژهەڵاتەوە، دواتر لەنێوەندی ئەو زێیەدا بەرەو باکوور بووینەوە، زۆر دڵنیا نەبووم ئەو لقانەی لەو زێیە دەبۆوە بۆ ئاودێری بەکاری دەهێنن، بەڵام دواتر دەرکەوت ئاوی ئەو زێیە لەزۆر شوێنەدا بەکار دێ، ئاورێژی ئەو زێیەش بەهۆی توانەوەی بەفر وتەقینەوەی کانی چیاکانە.

لەکاتژمێر دوانزدە زێیەکمان بڕی کە ناویان لێ ناوە شەتی حەی، کە لەباکووری رۆژهەڵاتەوە دێ وبینیمان دەبێتە دەبێتە سێ بەش دوانیان بەرەو رۆژئاوا دەڕژێ، بەڵام سێیەمیان بۆ ئەو شوێنە هەنگاو دەنێ کە ئێمە بۆ رۆژهەڵات دەبرد.

ئەوەی تێبینیم کرد رێبەرەکەمان ئەو ناوچانە هەڵدەبژێری کە لەدوورەوە دەبیندرێ بۆ ئەوەی رەشماڵەکەمانی لێی دانێن، ئەمەش لەترسی ئەو گورگ ودڕندانەی کە بەشەوان هێرش دێنێ، کاتێك کە رەشماڵمان دانایەوە نزیکەی بیست کەسی عەرەب بەسواری ئەسپەوە هاتنە لامان، سوارەکان هەریەکەو شێوەیەك چەکی پێبوو لەگەڵ قامچیدا، سەرەتا رێبەرەکەمان بەخۆی وتفەنگەکەی بەرەو روویان چوو، پاش ئەوەی گەیشتە لایان سەرکردەی ئەو کۆمەڵەیە لەئەسپەکەی هاتە خوارەوە دوای چەند قسەیەك، دواتر لەگەڵ یەکێك لە کۆمەڵەیەکی دی کە ئەوانیش بەرەو رووماو دەهاتن لەمەبەستەکانی یەکتر گەیشتن لەپاشاندا هەردوو کۆمەڵە بوون بەیەك کۆمەڵە، ئەوەی تێبینم کرد لە دوو کۆمەڵەیە کە سەرکردەکان سواری ئەسپی زۆر بەنرخ بوو بوون، کە نرخەکەی لە ئەسپەکانی دیکە زۆر ترە، ئەوەی لای بێگانەیەك کە جێگەی سەرسوڕمانە تەنها بەجلوبەگ ناتوانی پیاوە گەورەکانی ئەو ولاتە جیا بکەیتەوە، بەڵام دەتوانی بە ئەسپی بەنرخ ئەوە جیا بکەیتەوە، کە ئەوەی بەرەو رووت دێ یەکێك لەپیاوە دەوڵەمەند وگەورەکانی ئەو ناوچەیەیە، ئەوەی کە سەیرە دەبینی شێخ جلوبەرگی خزمەتکارەکەی زۆر لەهی

خۆی پۆشتەترە، هەروا خۆی وخزمەتکارەکەی لەیەك دەفردا نان دەخۆن، هەروا هەردووکیان یەکسانن لەماف وشکۆداری.

راوکردن یەکێك لەو خۆشیانەیە کە من هۆگری بووم، هەموو هەلەکانم بۆ راوکردن دەڕەخساند، هەموو کاتێك لەکاتی راوکردندا کەسێك یان دوو کەس لەعەرەبەکانم لەگەڵ خۆما دەبرد، بەڵام لەوێدا کەسم پێ رازی نەکرا تا لەگەڵما بێ، هەروا رێبەرەکەمان حەزی نەدەکرد نەخۆم بچم بۆ راو نەکەسیش لەگەڵما بێ، ئەمەش بەهۆی دارستانێکی چڕ کە گوایە پڕە لەشێر، رێبەرەکەمان پێشبینی ئەوەی دەکرد کە لەکاتی شەودا ئەو شێرانە هێرش بکەنە سەرمان، بۆیە شەو تا بەیانی خۆیی وبراکەی بەخۆیان وتفەنگەکانیان پاسەوانیان کردین ودەسوڕانەوە، هەروا سوار ئەسپەکانی هەردوو کۆمەڵە کە لەولاتر بۆ پاراستنی ئێمە لەوێ بوون دیمەنێکی زۆر جوان بوو، بەڵام ئەوەی سەیرە لەنێوەندی زۆربەی سەرچاوەکان ئەوە دەردەکەوێ کە عێراق شێری تیا نییە وتیایی ناژی.

لە رۆژی سێیەمدا، کە بەرواری رۆژی چوارەم بوو لەمانگی تەموزدا دووبارە رەشماڵەکەمان پێچایەوە ولەکاتژمێر شەشدا گەیشتینە ئەو شوێنەی کە هەردوو زێ بەیەکتر دەگەن، کە یەکێکیان لە لەباکوری رۆژئاواوە دێ وئەویتر لە باکوورەوە دێ، ئێمە لقی دووەممان هەڵبژارد بۆیە تا کاتژمێر سێی دوای نیوەڕۆ ئێمە سەولّمان لێدا، لەو زێیەدا تەوژمی ئاو زۆر خێرا بوو، ئەمەش هۆکارێك بوو تا عەرەبەکان زۆر بەئاسانی هەموو کێڵگەکانیان ئاو بدەن، ئەمەو خاکێکی زۆر فراوانیان هەیە کە خەڵکی تیا ناژی، ئەگەریش نەتوانن کێلگەکانیان ئاو بدەن ئەوا زۆربەی درخت ومیوەکانیان رۆژ دەیسووتێنێ بەتایبەتی لەو وەرزەدا.

لەکاتژمێر پێنجی ئێوارە بەلای گوندێکی کەناری رۆژئاوادا تێپەڕین کە ناویان لێ نابوو (واست) لەوێدا پانی زێیەکە یەك میل بوو، ئەمەو رێبەرەکەمان داوای کرد بەهیچ شێوەیەك نزیکی ئەو گوندە نەبینەوە وبۆیە سەولّەکانمان بەرەو کەناری بەرامبەر سووڕاندەوە، رێبەرەکەمان کاتی شەو داهانت پێی گوتین ئەم گوندە چەندین دز وجەردەی تیایە بەهیچ شێوەیەك بەزییان نییە، چونکە ئەم گوندە لەژێر

رکێفی حکومەت وهیچ کەسێکدا نییە، تەنهاش لەژێر دەسەڵاتی شێخەکەیانن کە بەهیچ شێوەیەك دژی ناوەستنەوە وهەموو فەرمانێکی جێبەجێ دەکەن.

لەکاتژمێر شەشی ئێوارە بەخێرایی سەوڵمان لێدەدا تاوەکو شوێنێك بدۆزینەوە تا ڕەشماڵەکەمانی تیادا دامەزرێنین، لەگەڵ ئەوەی شوێنێکی شیاومان نەدۆزیەوە تاوەکو ڕەشماڵی تیا هەڵدەین، بەڵام لەکۆتایدا لەسەر کەناری زێیەکە ڕەشماڵەکەمان هەڵدا، ڕێبەرەکەمان لەترسی هێرش کردنە سەرمان زۆر بەئاگا بوو، هەروا نەیهێشت بەهیچ شێوەیەك ڕاو بکەم، چونکە لەتەنیشتمان دارستانێکی زۆر چڕ هەبوو، لەکاتژمیر یەکی بەیانی ڕۆژی پێنجەمی تەموز گوتی دەبێ ڕەشماڵەکەمان بپێچینەوە، هەروا ڕێبەرەکەمان جەختی لەوە دەکردەوە کەنابێ لەو ناوچەیە بمێنینەوە، چونکە ئەم شوێنە هیچ دڵنیایی وئاسایشێکی تیادا بەدی ناکرێ، لەکاتژمێر شەشیش وەستاین ئەمەش پاش ئەوەی زێیەکە لەچەندین شوێندا پێچاوپیچی هەبوو، دووبارە لەکاتتژمێر شەشدا وەستاینەوە تاوەکو پشوویەك بدەین نیوکاتژمێر پشوومان دا، دواتر بە سەوڵی بەلەمەکەمان دەستمان سەوڵ لێدان کردەوە، لەرێگەمان گەیشتینە شاری حەی ئەویش بەناوی زێیەکەوە نراوە، حەی دەکەوێتە سەر کەناری ڕۆژئاوای زێیەکە ودانیشتووانەکەشی لە خەڵکی واست باشتر نییە سەبارەت بەهەڵوێستیان بەرامبەر حکومەت، هاوکات لەدەرەوەی ڕێبەرکەمان توانی سی کەس بەباشترین چەك وتفاق ڕێکخارابوون تا دژی حکومەت هەنگاو بهاوێن، دیارە بۆچوونی ڕێبەرەکەشمان لەوەوە هات تاوەکو هیچ باجێك نەدا کە خەڵکی ئەو شارە داوامان لێبکەن

ڕێبەرەکەمان ڕایەخێ لەسەر زەوی دانا وپاشان خۆی وبراکەی لەسەری دانیشت ولەتەنیشتیشیان ئەفسەرە وگەورەکان وسەربازە لێهاتووەکان لەتەنیشتیەوە دانیشتن کە هەموویان چەکدار بوون، دواتر هەموو پیاوە گەورەکانی ئەو شارە بۆ سەردانی هاتن، ئەوانیش بەهەڵەداوان خزمەتیان دەکردن وقاوەیان دەدانێ، بەڵام لەهەمووی سەیرتر ڕێبەرەکەمان هیچ کاتێك بەبێ تفەنگەکەی بەهیچ لایەکدا ڕێی نەدەکرد لەهەر کاتێکیش بیویستبایە تەقەی دەکرد، هاوکات هەموو پیاوەکانی دیکەش وەك ئەو لە ئامادە باشیدا بوون، دیارە ئەمجۆرە ئاهەنگە لەلای یەکێکی بێگانە

شتێکی نامۆ بێ، ئەمە جۆرێك لەدابو نەریتیان بوو، بەئاگابوونیش شتێکی پێویست بوو، کاتێکیش هەموو پێکەوە نان دەخوارد دڵنیا دەبوون کە هیچ شتێکی خراپ لە ئارادا نییە، لەلایەکی دیکەوە عەرەبەکان لەگەڵ بێگانە ئاو ونان دەخۆن بەبێ ئەوەی سڵی لێ بکەنەوە، هاوکات ئەگەر ئایینیشی لەگەڵیدا جیا بێ، ئەوە جگە لەوەی خۆی بەرەو هەڵدێر دەبات کاتێك دەبینێ بێگانەکە ژیانی لەمەترسیدایە، هەر کەسێکیش ژیانی لەمەترسیدا بوایە ئەوە دەچووە پەنای ئەو عەرەبانە، زۆر پشتی پێ دەبەسترا، ئەم شێوە دابونەریتە لە کەناری رۆژئاواش بەهەمان شێوەیە، وەك باس لەوە دەکرێ کە موژدەبەرێکی فەرنسی کاتێك لە بیابانەدا بەرەو بەسرا دەچێ، تا لەوێوە بەرەو هیند بڕوا لەرێگەدا رووبەڕووی چەندین هێرش بەر دەبنەوە، موژدەبەرەکە بۆ ئەوەی بەرگری لەخۆی بکات بەتفەنگەکەی یەکێك دەپێکی وبریندار دەبێ، دواتر موژدەبەرەکە خۆی دەمرێنێ کاتێك دەگەنە سەری هەموو جلەکانی لەبەر دەکەنەوە ودەیدڕێنن، دواتر دەزانن نەمردوە هەموو دڵخۆش دەبن وتا ئێوارە قسەی خۆش وبەسەرهاتی سەیر سەیر بۆ یەکتر دەگێڕنەوە وقاوەی پێشکەش دەکەن، دیارە برینەکانی موژدەبەرە فەرنسیەکەش زۆر ترسناك نەبووە، بەڵام کاتێك هەڵسایەوە بینی رووت وقووتە، بەڵام ئەویش شارەزایی هەموو ئاکارەکانی عەرەب بوو بوو، کاتێك وەئاگا هاتەوە ویستی بزانێ کامەیان لەنێو ئەو چەکدارانە سەرۆکیانە، بینی یەکێك بەتەمەن لەهەموویان گەورەترە، بۆیە یەکسەر هەروا بەرووتی بەرەو رووی چوو وپێیەکانی ماچ کرد، ئەمەو سەرکردەی ئەو کۆمەڵە چەکدارە بەعەبایەکەی خۆی لەشی ئەو موژدەبەرەی داپۆشی، دواتر چەند جلوبەرگێکیان دایێ ولەبەری کرد، سەرۆکی کۆمەڵە چەکدارەکە بەڵێنی پێدا تا بەسرا بە ساغ وسەلامەتی بیگەنێ، پاش ئەوەی فەڕەنسیە موژدەبەرەکە بەڵێنی پێدا سەد قروشی ڤینسی پێبەخشێ، هەردوو لا لەسەر ئەوە رێککەوتن کە سەرۆکی کۆمەڵە چەکدارەکە بەساغ وسەلامەتی بیگەیەنێتە بەسرا، دواتر موژدەبەرەکە یەکێك لە بەلەمە چارۆگەدارەکان گرت تاوەکو هەموو کەلوپەلەکانی بیگەیەنەتە مەسقەت، دواتر نیشتەجێ بەریتانیەکە بەمەی زانی ناردی بەدوای موژدەبەرەکە ودواتر لەلای خۆی

بە پزیشکێکی بەریتانی هەموو برینەکانی سارێژ کرد، ئەوەی شیاوی باسە ئەگەر برینەکانی ئەو موژدەبەرە سارێژ نەکرابوایە ئەوا تا دەگەیشتە هیند ئەوا دەمرد.

لەلایەکی دیکەوە وەك شتێکی ئاسایی دانیشتووانی ئەو ناوچەیە هێرش دەکەنە سەر هەموو بەلەم وکەشتیەك کە بەناوچەکەیان تێپەڕ دەبێ وتا باج وسەرانەیان لێ وەرگرن ویاخود دەستیان بەسەر هەموو ئەو بەلەم وکەشتیانە دادەگرت تا لەژیانی رۆژانەیان سوودی لێ وەربگرن.

لەگەڵ ئەوەی شاری حەی شارێکی بچووکە ولەدەوریدا دیوارێکی قوڕین هەیە، بەڵام رێژەی دانیشتووانی گەلێك زۆرە، بەراورد بە رووبەرەکەی، ئێمە کاتژمێر پێنج ئەوێمان بەجێ هێشت وزۆر بەخێرایی سەوڵمان لێدەدا تاوەکو زۆر بەزوویی لەو شارە ولە خراپەکارەکانی دوور بکەوینەوە، کە لەلای هەندێکیان گومانمان لێ دەکرا کە ئێمە پارەیەکی زۆرمان پێیە ودواتر لەکاتی شەودا هێرش بەرنە سەرمان، بۆیەش زۆر بەخێرایی سەوڵمان لێدەدا تاوەکو دوورکەوینەوە لەشەڕ وگێچەڵیان.

لەو کاتەی ئێمە لەنێو بەلەمەکەمان دابووین کولۆیەکی زۆر بەلاماندا تێپەڕ دەبوو، ئەوەی تێبینم کرد ژمارەی ئەو کلۆیانە گەلێك زۆرە وقەبارەیان گەورەیە وقەبارەکەشیان ئاسایی نییە وهەندێکیشیان رەنگاورەنگن وزۆربەشیان رەنگیان سەوزە، ئەمەش وای لیکردم وێنەیان بکێشم.

دووبارە لەکاتژمێر چواری بەیانی رۆژی پێنج لەسەر شەشەم لەمانگی تەموز رەشماڵەکەمان پێچایەوە دیسانەوە بەلەمەکەمان هەنگاوی نا تا کاتژمێر دەی شەو هاوکات لەو کاتەوە تا کاتژمێر شەش دووبارە سەوڵمان لێداوە لەسەر کەناری رۆژهەڵات وەستاین ورەشماڵەکەمان دانایەوە.

یەکێك لەعەرەبەکان لەگەڵمدا هات بۆ ئەوەی بچین بۆ راو، چونکە ئەو شوێنە ولەدووری میلێك لەزێیەکەوە چەندین باڵندەی جۆراو جۆر هەیە، کە هەر جۆرێکیان بەهەزاران دەبیندرێ، ئەوە جگە لەوەی لەنزیك ئەو شوێنە چەندین حەز وگۆماو هەیە، لەهەندێك شوێنیشدا ئەو حەوز وئاوانە وەك کۆگا بەکار دێ بۆ کاتی پێویست وکاری پێویست، هەر لەو شوێنەشدا شەپۆڵەکانی زێیەکە بۆ بەخێرایی خۆی لەکەنارەکە دەدا، بۆیە لەهەندێك شوێندا دەبینی رەنگی خاکەکە

جیایە وەك لەهەندێ شوێندا خاکەکە خوێوایە یاخود خاکەکە لماویە، سەبارەت بە ئەو شوێنانەی کە خوێوایە لەهەندێك شوێندا خوێ بەبەرزی نیو پێ بەرز بۆتەوە، ئەوە جگە لەوەی خاکی ژێر خوێیەکەش خاکێکی تەماوی گەنم رەنگییە وەك کەناری زێیەکە، لەلایەکی دیکەوە ئەگەر سەیری رووبەرێکی دوور بکەی دەبینی زنجیرەیەك چیایی گەورە وبلّند هەن کە بەرەو باکووری رۆژهەلاّت بۆ باشووری رۆژهەلاّت دەکشێن وپێی دەلّێن چیایەکانی کوردستان.

ئێمە لەکاتژمێر چواری بەیانی رۆژی هەینی وحەفتی تەموز دەستمان بەگەشتەکە کر دەوە ولەکاتژمێر هەشت گەیشتینە بەشێکی نێو زێی دیجلە کە پێی دەلّێن شەت عمارە، کە دەکەوێتە لایەکی دی ئەو کەنارە، هەروا لەرۆژهەلاّتی زێی دیجلە شارێکی بچووك هەیە پێی دەلّێن کوت، لەوێش واتە لەکەنار زێیەکەدا چەندین کەشتی گەورە کەلوپەلەکانیان دەهێنا خوارەوە، لەمەوەش بۆمان دەر کەوت کە شەتی حەی تەنها چەند جۆگە وکەنالّێك بووە تا کاری ئاودێری بۆ کێلّگەکانی کشتوکالّی پێ بکرێ، بەلاّم ئەو کەنالّ وجۆگانە بەپێی رۆژگاری فراوان تر بۆتەوە وئاوەکەشی سازگارە وەك چۆن ئاوی تایمزی ئینگلتەرا وایە، پانی زێی دیجلە لەم شوێنە نزیکەی میلێکە، کاتێکیش کەوەرزی توانەوە دێ بەرزی ئاوەکە دەگاتە دە پێ، هاوکات زێیەکە لەزۆر شوێندا گێژەن بەخۆیەوە دەگرێ، لەکاتژمێر شەشدا بەتەنیشت سەربازگەیەکی تورکیدا تێپەڕین، دیارە رەشمالّ وچادرەکانی تورکی رەنگاورەنگ جوانن وهەندێکیان سەوز وسپی وسوورن، ئەو سەربازگەیە شەش هەزار جەنگاوەری لەخۆ گرتووە وهەروا پاشاش دوو کەشتی هەیە کە سوپا پاسەوانی دەکات، باری هەر یەك لەو کەشتیانەش سەد وپەنجا تەن بار بوو، دیارە ئەو کەشتیانەش لەجۆری (ئەندیز رۆژهەلاّت) دورستکراوە.

دیارە ئەو سوپایەش بۆ رەتدانەوەی هەموو یاخی بووە عەرەبەکان هێندراوەتە ئەم شوێنە، چونکە هەندێك لەیاخی بووەکان شێخی حلە وچەندین فەرمانبەری حکومەتیان کوشتبوو، لەمەوەش رێبەرەکەمان باشترین وجوانترین جلوبەرگی خۆی لەبەر کرد تاوەکو سەردانی پاشای ئەو سوپایە ئەوێ بکات.

لەکاتژمێر سێی بەیانی ڕۆژی شەممەی هەشتی تەموز بە بەلەکەمان سەولّمان لێدا تا کاتژمێر دوانزدەی نیوەڕۆ دواتر لەبن سیبەری گەلاّی دارەکاندا پشوویەکمان دا، لەوێدا بۆنێکی زۆر ناخۆش ئەو ناوەی داگرتبوو، لەوێدا پێیان گوتین ئەو بۆنە بۆنی لەشی ئەو کوژراوە عەرەبانەیە کەلەلایەن سوپای تورکیەوە کوژراون، هەروا گوتیان هەندێك لەسەرکردە عەرەبەکان دوای ئەوەی رایان کردووە زۆرێك لەمێگەلیان لەدوای خۆیان بەجێ هێشتووە، دوای ئەوەی سەربازەکان دەستیان بەسردا گرتووە هەموو مەڕومالاّتەکانیان ناردۆتە بەغدا.

گەشتەکەمان لەکاتژمێر چواری بەیانی دەست پێ کردەوە تا کاتژمێر شەش ونیوی ئێوارە سەولّمان لێدا دواتر بۆ پشوودان، دواتر کە دەستم دایە تفەنگەکەم بەرەو راوکردن رۆیشتم بۆ ئەوەی ئەو بالّندانە راو بکەم کە لەبالّندی ئینگلیزی دەچن، لەوێدا بۆم دەرکەوت زەوی لەوێدا بەهیچ شێوەیەك نەکێلّدراوە وهیچ بەربوومێکی لێ نییە، چونکە خاکەکەی هەمووی خوێاویە، بەلاّم لەگەلّ ئەوەشدا لەسەر کەناری زێیەکە دارودرەختێکی چڕ هەموو لایەکی داگرتبوو، لەنێو ئەو دار ودرەختە چڕە عەرەبەکان لەنێوەندیدا شوێنێکیان دیاری کردووە تا مەڕومالاّتەکەیان بەوێدا تێپەڕێنن وتا هەموو مەڕو مالاّتەکەیان بگەیەننە سەر ئاو، لەنێوەندێکی دووری زێیەکەوە دوورگەیەکی بچووکمان بینی ولەنزیکیەوە بەشێك لەکەشتیەکی گەورە لەوێدا پەکی کەوتبوو، ئەو کەشتیەش پێش سێ هەفتە لەو دوورگەیە پەکی کەوتبوو کە بەهاکەی دە هەزار رووپیە بوو، کەلوپەلەکانی نێویشی چوار هەزار دۆلاری ئیسپانی بوو، کە دەیویست ئاسن ببات بۆ بەسرا، هاوکات پاسەوانەکانی ئەو کەشتیە پاسەوانی کەشتیەکەیان دەکرد تا ئەو کاتەی ئاوەکە دادەبەزێ، ئەمەش زۆر بەکەمی دەبێ، زۆرجارانیش لەپێش ئاهەنگی لەدایکبوون دەبێ.

لەگەلّ ئەوەی پانی زێیەکە لەو شوێنەدا دوو میل بوو، بەلاّم لەگەلّ ئەوەشدا هەردوو پاسەوان کە پاسەوانی ئەو کەشتییەیان پێ سپێردر ا بوو، بەمەلە زێیەکەیان دەبڕی، زۆرجارانیش کاتێك زێیەکەیان دەبڕی جلوبەرگ وچەکەکانیان لەسەر سەریان دادەنا، کە بەهیچ شێوەیەك پشکێك ئاویشی پێ نەدەکەوت،

ئەو پیاوانە پێیان راگەیاندین کە کاتی لەسەر کەنارەکە دەبن هەست بە ئاسوودەیەکی زۆر دەکەن، چونکە ئاو وهەواکەی زۆر سازگارە، چونکە لەتەنیشتیا دارستانێکی بچووکی لێیە، ئێمەش بەگوێی ئەوانمان کرد ولەکاتژمێر نۆ زێیەکەمان بڕی و چوینە کەنارەکە، پێش ئەوەی لەوێ بڕۆین بەیانی رۆژی دووشەممەی دەیەمی تەموز هەندێك لەعەرەبە نیشتەجێبووەکانی ئەوێ هاتنە لامان، کە لەلای چەپ وراستی کەنارەکە نیشتەجێ بوو بوون، ئەوە جگە لەچەندین مێگەلی مەڕومالآت لەدەوری رەشماڵەکانیان هەبوو، ئێمە زۆر هەستمان بەدڵنیایی دەکرد کاتێك لەنێوەندی ئەو عەرەبانە دابووین، رێبەرەکەمان پێی راگەیاندین کە ئێمە هەموو ناوچە ترسناکەکانمان بڕیوە، پاش ئەوەی لە نزیکترین خاڵی حکومەت دابووین، دەستمان بەهەنگاوناوە کرد لەتەنیشت کەناری زێیەکەدا، لەوێدا چەندین مێگەلی حوشترمان بینی، کاتێك ریگەمان دەبڕی هەلمان بۆ رەخسا تاوەکو چاودێری بای گەرم بکەین کە خەڵکی ناوچەکە ناویان لێناوە (سمێل) کە هەندێك جار گەرمیەکەی زۆر ناخۆشە ووەڕست دەکات، ئەوەی راستی بێت (سمێل) دەکەوێتە ناوچەی دهۆك وخەڵکی کوتیش هەر ئەو ناوەیان لێناوە، بەلآم لەناوچەی هەولێر وکۆیە ناویان لەمە ناوە رەشەبا، ئەم بایە زۆر ترسناکە بەتایبەتی لەنێوان کاتژمێر دوانزدە وسێی دوا نیوەڕۆ، ئەم بایەش هیزی گەرمی زیاتر دەبێ، کاتێك بەسەر بیابانێکی گەرم وبێ دارودەخت هەڵدەکا، بەلآم ئەگەر بەسەر دارستان وکشتوکاڵدا هەڵ بکا، ئەوا گەرمیەکەی کەمترە، بۆ نموونە کاتێك مستەر ستیفنز چووە ناو ئاوەکەوە کاتێك هاتە دەرەوە شەرواڵێکی تورکی لەبەردابوو وبەتەڕی هاتە دەروە بەلآم بەچەند خولەکێك یەکسەر بەهۆی گەرمیەوە شەرواڵەکەی وشك بۆوە، ئەگەر خۆم نەمبینبایە ئەوا بڕوام نەدەکرد، کاتێکیش من وکابتن رید دەچووینە راو وهەستم بەوە دەرکرد کە ئەویش وەك من زۆر ئارەزووی لەراو کردنە، بەلآم ئەمجارەیان بەهۆی توندی گەرماوە نەیتوانی لەگەڵمدا بێ بۆ راو کردن، ئەو گەرمایە ئەوەندە ناخۆش بوو، بۆیە لەکاتی ئێواران زۆر بەخێرایی سەولّمان لێ دەدا، تاوەکو بگەینە کەناری رۆژهەلآت ولەوێش لەبن سێبەری

دارودرەختدا پشوویەك بدەین، كاتێك لەنێو بەلەمەكەدا بووین كەمتر هەستم بەتوندی ئەو گەرمیە دەكرد.

لەكاتژمێر چواری بەیانی رۆژی سێشەممەی یازدەی تەموز دەستمان بەگەشتەكەمان كردەوە بەدرێژایی كەناری رۆژهەلاتی زێیەكەدا دەرۆیشتین ولەویدا چەندین باڵندە ومەلمان بینی، دواتر كە ئێوارە داهات دووبارە لەلای رۆژهەلاتەوە

چووینەوە سەر كەنارەكە ولەنزیكدا رەشماڵمان هەڵدا بۆ ئەوەی پشوویەك بدەین وئەو شەوە لەوێدا بین، رەشماڵەكەشمان نزیك بە رەشماڵی عەرەبەكان بوو، بەڵام رێبەرەكەمان پێشبینی ئەوەی نەدەكرد لەلایەن ئەو عەرەبانەوە هێرش بكرێتە سەرمان، لەلایەكی دیكەوە تەندورستی كابتن رید هێدی هێدی بەرەو خراپی دەرۆیشت، ئەمەش بەهۆی نەبوونی هیچ هاوكاریەكی پزیشكی وبزركانی رەنگ ورووییی، كاتێك من لەهیندستانەوە بەرەو گەشتەكە بەری كەوتم لەنیو قووتوویەك چەندین دەرمانم لەگەڵ خۆمدا هێنابووم، كە پزیشكەكەمان لەهیندستان بۆی ئامادە كردووبووم، بەڵام كاتێك دەرمانەكەم پشكنی بینم دەرمانەكە هەمووی تێكچوو بوو، ئەمەش دوای ئەوەی لە دوورگەی كەرك ئاوی پێ كەوتبوو.

لەوێدا تێبینی ئەوەم كرد كە چەندین جۆری باڵند ومەل هەیە، تەقەم لە زۆرێك لەو باڵندانە كرد، بەڵام هیچ كام لەو باڵندانەم راو نەكرد، دووبارە لەكاتژمێر چواری بەیانی رۆژی دواتر دەستمان بەگەشتەكەمان كردەوە، دیسانەوە دوای كاتژمێرێك پشوویەكمان دا، زێیەكە لەو كاتەدا بوو بووە گێژەن، لەو نزیكانە چەندین كەرافاتی سووپای توركیمان بینی، هەندێك لەو بەلەم وكرافاتانە پڕ بوو لە شووتی، بەردەوام سەوڵمان لێدەدا تا كاتژمێر شەشی ئێوارە، گەشتەكەمان لەكاتێكدا پچڕا كاتێك لەنێو زێیەكەدا چەند كەسێك بەقامچی دەیانویست یەكتری بكوژن، زۆریشی نەمابوو سەوڵ لێدەرەكانی ئێمە رووبەڕووی شەرێك ببنەوە، ئەوێمان بەجێ هێشت چووینە شوێنێكی دیكە تاوەكو پشوویەك بدەین، چونكە بینیمان ئاو لەوێدا دە پێ بەرز بۆتەوە، كاتێك دەستمان بەگەشتەكەمان كردەوە لەرێگە چەندین كەشتی گەورەمان بینی كەباری هەندێك لەو كەشتیانە دە تەن زیاتر بوو، هەمووو كەشتیەكانیش لەدار دورست كرابووون، دیارە دورستكردنی ئەو

جۆره کەشتیەش بەپێی ئەو کارانە بوو کە پێویستیان پێی هەبوو، بەشێوەیەك ئاگاداری ئەوە بوون کە تاچ رادەیەك دەتوانی بار هەڵبگرێ، لەلایەکی دیکەوە هەموو ئەو کەسانەی کە باوانیان دارتاش بوونە هەموویان بوونەتە دارتاش وئەوانەی لەدەریای وزێیەکاندا لەگەڵ وبەلەم وکەشتیەکاندان وەك بابوباپیرانیان هەر ئەو کارە دەکەن، ئەمەش وادەکا لەنێوەندی بنەماڵەکاندا هیچ دەمارگیریەك نەیەتە کایەوە، بۆیە هەموو ئەو خەڵکانە بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ بەهەمان زمان وجلوبورگی بابوباپیرانیان هەڵسوکەوت دەکەن وبەهەمان شێوەیەش نان دەخۆن وئاو دەخۆنەوە.

هەتا شێوازی شەڕ وجەنگەکانیشیان هەمان شێوازی کۆنە وتەنهاش چەند شتێکی ورد گۆڕاوە، چونکە هەموو گەل ونەتەوەکان بە سەردەمێکی شۆڕشگێڕانە تێپەڕیوون، لەهەمووی سەیرتر ئەگەر یەکێك لێرە بیەوێ چەند گۆڕانکاریەك بخاتە نێو کاری بازرگانی ئەوا بەرامبەرەکان لەلای موفتی سکالای دژی دەخەنە روو، ئەو کەسەی دەیەوێ ئەو گۆڕنکاریە بهێنێتە کایەوە دەبێ نرخ وبەهایەکی زۆر بدات تا ئەو گۆڕانکاریە بهێنێتە کایەوە.

لەلای رۆژئاوادا بەتەنیشت شارێکی بچووکدا تێپەڕین کە نزیك زێیەکە بوو، ئەو شارۆچکەیەش ناوی (جفر)، ئەو شارۆچکەیەش مزگەوتێکی زۆر جوانی تیا بوو، کە لەدەورەوە خۆی بەدەردەخست، لەکاتژمێر نۆ ئاورێژی ئەو زێیە گەورەیەمان بڕی کە لە باکووری شەتی دیالەوە بۆی دێ، لەکاتژمێر نۆ ونیو بە بەلەمەکەمان زۆر خێرایی بەرەو کەناری رۆژهەڵات هەنگاومان نا، لەوێدا ئاو زیاتر لە دوانزدە پێ بەرز دەبێتەوە، ئەو کەنارەش لەهەموو روویەکەوە تەلەزگە وپێچاوپێچی هەبوو ولەوێدا دارودرختەکان زۆر چڕبوون، بۆیە ناچار بووین هەموو ئەو دڕك ودالانە لاببەن، تاوەکو لەوێدا پشوویەك بدەین، هاوکات لەنێوەندی چەند جۆرێك لە رووەکی گوڵەکانم بینی، کە بۆن وبەرامی زۆر خۆش بوو.

بەشی چوارەم

لە بەغدا

لەکاتژمێر دووی بەیانی رۆژی هەینی چواردەی تەموزی ١٧٩٧، تا کاتژمێر دووی پاش نیوەرۆ دەستمان بەگەشتەکەمان کرد وگەیشتینە بەغدا، لەوێدا زێیەکە لەهەموو لایەکەوە گێژەن بوو، بەڵام ئەو شوێنەی کە ئێمە لێوەی هاتین ئەگەر بەپێ بهاتباین، ئەوا تەنها سێ کاتژمێرمان پێ دەچوو، گەیشتینە ماڵی بەرێز ج.ل.رینۆ (یاریدەری مستەر مانستیی کونسلگەری بەریتانی لەبەسرا) ئەو ماڵە شێوازەکەی بازنەیی بوو ولەشوێنێکی زۆر گونجاو بوو لەسەر زێیەکە، ئینگلیز لەشاری بەغدا بەهایەکی زۆری هەیە، ئەگەر بەراورد بکرێ لەگەڵ رەوەندی وڵاتانی دیکە، چونکە ئینگلیزەکان لەجیاتی ئەوەی کەلوپەلەکانیان ببرێتە کومرك، یەکسەر کەلوپەلەکانی دەگوازنەوە بۆ ئەو شوێنەی کە دەیەوێ تیایدا بمێنێتەوە، لەوێش ئەفسەرێك دەنیردرێ تا کەلوپەلەکانی بپشکنن.

ئەم بەهایەش لەلایەن مستر مانستیەوە داواکرا بوو، تا سوودی هەبێ بۆ گەشتیارە ئینگلیزەکان، بەغدا دەکەوێتە سەر کەناری رۆهەڵاتی زێی دیجلە، کە لەدەوریدا دیوارێك بەدرێژایی سێ میل دەوری داوە، بەڵام بەشێوەیەکی چوارگۆشەیی، لەگەڵ ئەوەی خانووەکانیان جیایە لەگەڵ خانووی ئەورووپییەکان، بەڵام زۆر باشترە لەخانووەکانی بەسرا، لەشاری بەغدا باڵەخانە گشتیەکان بەشێوەیەکی زۆر جوان نەخشێندراوە وەك مزگەوت وگەرماوەکانی ئەو شارە، ئەوە جگە لەوەی لەنێو شاری بەغدا بازاڕێکی فراوانی تیایدا، بەڵام نرخەکانی زۆر بەرزترە لەو نرخانەی کە لە بەسرادا هەن، ئەرمەنیەکان لەوێدا پێکهاتەیەکی سەرەکی بازرگانی وخاوەن کارگەکانن، بەڵام ئەو کارگانە بەرهەمەکانیان دیاری کراوە وەك خواردن وجلوبەگ و کەلوپەلی سەراج وکەلوپەلی ناندین، ئەرمەنیەکان لەمووسڵەوە ولەرێگەی زێی دیجلە زۆرێك لە ئاسن دەگوازنەوە، ئەوە جگە لەوەی دارێکی زۆر دەگوازنەوە، دواتریش ئەو ئاسنانە دەگوازرێتەوە بەسرا، لەوێدا ئەو ئاسنانە دەتاوێننەوە ودەیکەن بە ئاسنی چوار گۆشەیی وەك چۆن لە ئینگلترا دورست دەکرێ، ئەم بازرگانیە بەم دواییە گەشەی سەندووە وهەموو دەخرێتە نێو

ئەو کەشتیانە تا بۆ وڵاتان بنێردێ، ئەم کارەش جۆرێك وەڕسکردنی بازرگانە ئینگلیزەکانە، چونکە کارکردن و بازرگانی کردن لەم وڵاتانە پارەیەکی کەمی دەوێ، کەچی لە ئەورووپا پارەیەکی زۆری دەوێ وکارێکی قورسە، بەپارەیەکەی کەمیش وا لە بازرگان وکارگەکان دەکا بەنرخێکی کەم کەلوپەلەکانیان بفرۆشن.

بەغدا شارێکە جیا لەشارەکانی دیکە زۆر بە پتەوی بنیات نراوە، بەڵام زۆر جیایە لە شارەکانی ئەورووپا، وەك باسمان کرد خانووەکانی بەسرا وەك بەندینخانە دورستکراوە، لەلایەکی دیکەوە جادە وکۆڵانەکانی بەغدا خۆڵ وخاشاك وتەسکن، لەم وەرزەشدا زۆربەی خەڵك لەسەر بانەکان دەخەون، چونکە پلەی گەرمی وا دەکا نەتوانی لە ژوورەوە بخەوی، بەڵام لەهەمووی ناخۆشتر تورکەکان لەوێدا لەکاتی شەودا هەر کەسێك بێتە دەرەوە وبێتە کۆڵان ئەوا تەقەی لێ دەکەن، ئەو خانووەی من تیایدا دەنووستم لەنزیکی ناوەڕاستی شاردا بوو و خانووەکەش لەهەموو خانووەکانی دیکە بەرزتر بوو، بەڵام بەرزتر نەبوو لە مزگەوتەکان وباڵەخانە حکومیەکان وهەندێك خانووی وەزیر وئەفسەرە گەورەکان، ئەوەی سەیرە لەشاری بەغدا لە شوێنە بەرزەکاندا لەقلەقێکی قەبارەی گەورەم بینی، هەروا لەشاری بەغدا خەڵکە هەژارەکەی لەبێ ئاوی بەپشت ئاو لە کەناڵەکان دەهێنن وهەندێکی بەکەر وبار ئاو دەهێنن، کاتێکیش لەدیواری بەغدا دەچیتە دەر تەنها بیابیانێکی وشك وبرینگ دەبینی وهیچ جۆرە رووەکێکی تیادا نابیندرێ ئەوە جگە لەوەی هیچ ئاو وکشتوکاڵێك نابیندرێ.

بەڵام لە رۆژهەڵاتی ئەو شارەدا بێستانێکی گەورە دەبینی کە لەشارەوە چوار میل دوورە وخەڵکێکی زۆر لەوێدا دەژین وئەو شوێنە بەبێ دیواریشە، هەروا شارەکە لەرێگەی ئەو بێستان وکێڵگەی کشتوکاڵیانە هەموو بەربوومێك دەنێردرێتە شار، لەلایەکی دیکەوە هەندێك لە کەسایەتیە دیارەکانی ئەو شارە خانووی گەورە گەورەیان دورست کردووە بەتایبەتی لە شوێنی شاری (سلیوسیا) کە سیلۆکس دورستی کردووە وئەویش یەکێك بووە لە ژەنەرەڵاکانی سەردەمی ئەسکەندەری مەقدۆنی کە سەرکەوتنێکی گەورەی بەدەست هێنا بوو لە بەڕێوەبردنی ئەو ناوچەیە، ئێستاش دراوەکەی یەکێك لەو دراوانەیە وەك پەند

وئامۆژگاری دەخرێتە روو، کە دراوێکی رۆمانیە ولەسەریدا یەکێکی ریش دار نەخشێندراوە.

هەروا لە رووبەرێکی دوور ئاسەوارەکانی بابل دەبینی لەشاری حلەدا، لەوکاتەی لە بەغدا بووم تێبینی ئەوەم کرد کە سوپای تورکی لەشەش هەزار سەرباز پێکهاتبوو وهەمووشیان لەسەر کەناری دیجلەدا مۆڵگەیان دانابوو، دیمەنێکی زۆر جوان بوو لەکاتی رۆژهەڵاتدا کە ئەو سوپایە دەپەڕیەوە، کاتێك کە گەیشتمە بەغدا بینیم هەزاران مەڕومالآت بەرەو بەغدا دەهات، دیارە هەموو ئەو مەڕ ومالآتانەش مولکی ئەو عەرەبانە بوو کە لەسوپای تورکی یاخی بوو بوون.

باسیش لەوە دەکرێ کە شاری بەغدا خاوەن گەنجینەیەکی زۆرە لەزێڕ وزیودا بەتایبەتی لە گەنجینەی (کخیا)، کە لەسەر دەستی پیلانگێڕاندا کوژراوە، ئەوەش دەخرێتە روو کخیا لەلایەن زۆرێك لە وەزیر وپاشاکان ئازار دراوە ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە تورکەکان خەڵکیان زۆر چەوساندۆتەوە، لەبەرامبەریشدا ئەوەش دەگوترێ کە کخیا یەکێك لەو کەسانە بووە لەزۆر رووەوە ژیر ولەسەرخۆ بووە بەرامبەر هەموو کارەکان وهەموو کاتێکیش زۆر متمانەی بە پاشا هەبووە، بەڵام هەندێك لە ئەفسەرەکان پیلانیان دژی گێڕاوە ودواتر مردووە، دیارە ئەو کات هەموو بازرگانەکان سیخوڕیان لە دەوری خۆیاندا کۆکردۆتەوە تاوەکو بتوانن بازاڕ کۆنترۆل بکەن، ئەمەش بووە هۆکارێك دژایەتی لەنێوان زۆر بەرەی بازرگانەکاندا هاتە کایەوە، لەهەمووی سەیرتر کخیای ئێستا هیچ خوێندەواری نییە وئەویش لەرەچەڵەکەدا جۆرجیە، سەرتا لە حەرەم کاریان پێکردووە ولە دواتریشدا پۆستێکی بەرزیان پێ بەخشی لەیەکێك لە دەستە سەربازییەکان، بەڵام زۆری نەبرد باس لەوە کرا کە کچی پاشا دەیەوێ شووی پێ بکا، دواتر توانی کاریگەری هەبێ لەسەر زۆرێك لەئەفسەرەکان بۆ ئەوەی کخیا بکوژن لە کاتی ئێوارەدا کە لەدیوانەکەی دەگەڕایەوە ماڵەوە، ئەم کارە وایکرد ماوەیەك لەنێو بەغدا قسە وقسەلۆك پەیدا بوو وپشێوی هاتە ئارا، بەڵام ئەمە زۆری نەبرد، دۆخەکە هێمن بۆوە، بەڵام دوا کارەسات کەرووبەڕووی شارەکە بۆوە، کوشتنی شێخ سوینی بوو لەنێوەندی رەشماڵەکەیدا، ئەمەش بیانووی سوپای تورك بوو تا رێگری لەگەشەسەندنی وەهابیەکان بکات.

لەلایەکی دیکەوە ژمارەیەکی کەم لە بازرگانە ئەورووپیەکان لە بەغدا دا بازرگانی دەکەن، بۆ نموونە لە شاری بەغدا کونسڵگەری ئینگلیز نییە، بەڵکو لەلایەن (خوجە مایکڵ)ی ئەرمەنی کارەکانی کونسڵگەری بەڕێوە دەبرێ، ئەو پیاوێکی زۆر بەڕێزەوە، هاوکات من نامەیەکم پێ بوو بۆ ئەرمەنیەکی دیکە کە ناوی خۆجە ئەستیفان بوو، ئەو یەکێك بوو لە دەوڵەمەندەکانی ئەو شارە ئینگلیزیەکی باشی دەزانی، هەروا ئەو تاکە کەس بوو لەو شارەدا زمانی ئینگلیزی بزانێ، بەڵام فەڕەنسیەکان لەکاتی ئێستادا کونسڵگەرێکیان لەبەغدا هەیە، کە یەکێك لەخزمەکانی جاك جاك ر ۆسۆیە، بەڵام فەڕەنسیەکان لەگەڵ ئەوەشدا بەشێوەیەکی فراوان بازرگانیان نەدەکرد، بەڵام لەبەسرا ژمارەیەك لەفەڕەنسیەکان کاری وەرگێڕانیان نەدەکرد بۆ هەندێك لەوانەی دەیانەوێ گەشت بەو وڵاتانە بکەن، لەلایەکی دیکەوە رینو تەنها نووسەرێك بوو لەلای مستەر مانستی، مانستی باس لەوە دەکات کاتێك ویتسویەتی سەردانی پاشا بکا لەرێگەدا گوێی لەهەندێك کەس بووە هاوار وگریانیان ئەو ناوەیان هەراسان کردووە، دیارە هەموو ئەو کەسانەش ئامادە کرابوون لە سێدارە بدرێن، بەڵام لەپێشتردا بەقامچی هەموو لەشیان هەنجەن بەهەنجەن کردبوو، لەوێدا داوای لەپاشا کردبوو کە هیچی تر لەو کەسانە نەدەن، چونکە ناتواندرێ گوێت لە گریان وهاوار بێت، بۆیە پاشا لەسەر داوی مستەر رینۆ ومانستی وازیان لێبێن ولەسێدارە نەدرێن، بەڵام بهێندرێتە ماڵەکەی ولەژێر هەڵسوکەوتی پاشادا بێ، مستەر رینۆش وەك چۆن ئینگلیزی دەزانێ، ئەوها عەرەبی دەزانێ، بەڵام دوای ئەوەی بەندیەکانیان هێنا پاشا بڕیاری ئازاد کردنیانی دا، ئێستاش ئەو کەسانە بەئازادانە دەژین لەماڵەکانی خۆیاندا.

لەوکاتەدا کابتن رید زۆر نەخۆش بوو وئومێدی ئەوەش نەبوو وا بەئاسانی چاك بێتەوە، بۆیە خۆم ئامادە کرد تاوەکو بەغدا بەجێ بهێڵم، مستەر رینۆش توانی رێگەپێدراو (فەرمان)ێکم بۆ دەر بکات ولەگەڵ یەکێ لەتەتەرەکان بەناوی (سەید ئەحمەد ئاغا) لەگەشتەکەمدا یاوەرم بێ، ئەو تەتەریە هەموو پیداویستیەکانی گەشتی بۆ کردم وەك ئەسپێك بۆیە خۆم ئامادە کرد بۆ گەشت، لەبەر ئەوەی لەرێگەی کونسلگەرەوە ئەو گەشتە بکەم، بۆیە دەبوایە جلوبەرگێك لەبەر بکەم، لەگەڵ تەتەری هاوڕێم رێکەوتم کە هەشت قورشی پێ بدەم لەبڕی ئەوەی هاو

گەشتەکەمە، ئەو جلوبەرگانەی من پۆشیم پێکهاتبوو لە تەربووشێکی زەرد پێیەك بەرز بوو، ئەم تەربووشە بەهایەکی زۆری هەبوو، چونکە بۆ پاراستنی سەرت لەهەر تەقەی چەکێك دەیپاراستی، ئەوە جگە لەوەی ئەو تەربووشە کێشی زۆر قورس بوو، لەسەرەتادا وا دەزانی ناخۆشە، بەڵام دواتر لەسەر کردنی خۆش بوو، ناویش لەو تەربووشە نرابوو (قولباق)، تەنهاش تەتەریەکان لەسەری دەکەن.
بەڵام جلوبەرگەکانی دیکەم پێکهاتبوو لەقوماشێکی حەریری فراوان، لەگەڵ جاکەتێك، لەگەڵ شەرواڵێکی تورکی رەنگ شین، ئەوە جگە لەپێ کردنی یەك جووت پێڵاوی رەنگ سوور، ئەمەش زۆر باشە بۆ رۆیشتن وهەگاو نان، لەلایەکی دیکەوە لەلای تورکەکاندا مل بەرووتی دیارە وبەهیچ قوماشێك داناپۆشرێ، لەگەڵ هەر هەموو ئەمانەش پشتێکی قایشم لەدەوری ناو قەدم ئاڵاند وقایشەکە شوێنێکی هەبوو تا شیرێکی پێ هەڵواسی وشیرەکەم بەقەدمەوە بوو، هەموو جلوبەرگ وکەلوپەلە تایبەتەکانی خۆم لەنێو سندوقێك دانا، بەڵام قەمیس وگۆریەکانم لەژێر سەرج وقایشی ئەسپەکەدا شاردەوە.

بەشی پێنجەم

لەرێگەی چوونمان بۆ کەرکووك و موسڵ

من وریبەرەکەم خۆمان ئامادە کردوو وهەموو پێداویستەکانمان ئامادە کرد، ئەمەو لەکاتژمێر پێنجی رۆژی پێنجشەمی بەرواری بیستی تەموز چەند ئەسپێکیان بۆ ئامادە کردین، کاتی ئەوە هات تا بچمە لای هاوڕێیەکانم تا پێیان بڵێم من سەفەر دەکەم، کابتن رید لەو کاتەدا زۆر نەخۆش بوو، کەبینیم بەدەست خۆم نەبوو، فرمێسك لە چاوانم هاتە خوارەوە، نەخۆشیەکەشی بەهۆی توند وتیژی گەرماوە بوو، وەك خۆی باسی کرد هەموو لەشی لە ئازاردایە، ئەو لە زۆرێك لە گەشتەکانم هاوڕێم بووە، کاتێك کەبینیم هیوایەکی کەمم هەبوو جارێکی دیکە بیبینمەوە.

بەخومان ئەسپەکەمان بۆ ماوەی کاتژمێرێك بەناو بازاڕدا هاتوچۆمان کرد، چونکە زۆربەی بازرگانەکان سەبارەت بەگەشتەکەی من زانیاریان هەبوو، بۆیە هەر یەکەو نامەیەکی پێبوو تا بیگەیەنینە شارەکانی دیکە، من دڵنیام ژمارەی نامەکان زیاتر لەدوو سەد نامە بوو، ئەو جۆرە گەیاندنەش تاکە رێگە بوو تا نامە لەشارێکەوە بۆ شارێکی دیکە بچێ، هاوکات تەتەر وبازرگانەکان لەسەر ئەو بابەتە کۆك بوون، هەردەم نووسینگەی تەتەریش جێگەی متمانە بوو وکرێیەکانیشان لەهەموو ئەو بازرگانانە وەردەگرت کە نامەکانیان لێیان وەردەگرت، لەگەڵ ئەوەی تەتەریەکان بۆ گەیاندنی ئەو نامە هیچ تێچوون وبڕە پارەیەکیان نەدەچوو، ئەمەو هەموو بازرگانەکان لەشارەکانی دیکە نزیکی گەڕیدە وگەشتەوانەکان دەبوونەوە تا نامەی لێوەربگرن، لەنزیك دەروازەی رۆژئاوای بەغدا بینیمان کاروانێك خۆی ئامادە کردبوو بۆ گەشت وسەفەر کردن، کە پێکهاتبوو لەسەدان حوشتر، کاتێك هەنگاومان نا بەشی یەکەمی رێگەکەمان بیابانێکی وشك وبرینگ بوو شوێنەواری هیچ کشتوکاڵێکی تیادا نەبوو، کاتێکیش کە چوار میلمان بڕی خزمەتکاری رێبەرەکەمان سێ ئەسپی پێداین وکەخۆی سواری یەکێکیان بوو وهەموو جلوبەرگە ئەورووپییەکانی لەسەردا بەستایەوە، بەڵام ئەسپی دووەم تەنها وەك یەدەگ بەکار دەهات تا هەر کاتێك هەر رووداوێك بێتە ئارا ئەوا

ئەو ئەسپە بەکار بهێنین، سێیەمیش دوو باڵەی کەلوپەل بوو، ئەمەش بەپێی ڕێکەوتنی من وڕێبەرەکەمان نەبوو، بۆیە خۆم لەزۆر شت بێبەش کرد، ئەوا دەبینی ڕێبەرەکەمان هەر لەسەرەتاوە دەستی بەفرت وفێڵ کر دن کرد، بۆیە بیرم لەوە کردەوە بگەڕێمەوە بەغدا ولەپای فرت وفێڵەکانشی قەرەبوومان بکاتەوە، بۆیە هەڕەشەی ئەوەم لێکرد کە دەگەڕێمەوە بەغدا، ڕێبەرەکەمان بەو قسەیە زۆر تێکچوو، چونکە کارەکەی هەموو بەفیڕۆ دەڕۆیشت ودەبوایە هەردوو باڵەکە بگەیەنێتە شوێنێك کە لە مووسڵ دوور ترە، لەگەڵ ئەوەی ئەو هەڵویستەی ڕ ێبەرەکەم گەلێك لا ناخۆش بوو، کەچی پێنجسەد قروشم پێدا، بەڵام ئەویش بەڵێنی کە بەخێرایی ڕێگەکان ببڕێ، لەدووری نۆ میل لە بەغداوە ویەکێك لەکەنار وجۆگەکانی زێی دیجلەمان بڕی، ئەو شوێنە پڕ لە دڕهك وداڵ بوو ولەکاتژمێر دە بەتەنیشت شاری (ینکجە) کە ئێستا بەناوی ئاغاکان ناونراوە تێپەڕیین، ئەو شارە وا دەبیندرا تەنها مەڕومالاتیان بەخێو دەکرد، کە شوانکاریەك لەدوورەوە پاسەوانی دەکرد، ئەویش لەترسی دڕەندە وگورگەکان دواتر یەکێك لەگرد وبانەکانی ڕۆژئاوای شاری (ینکجە)مان بڕی، لەگەڵ ئەوەی لەنێوان کاتژمێر دە ویازدەی شەودا بووین، بەڵام من هێشتا زۆرم گەرما بوو، لووتم خۆم بەپارچەیەك قوماش گرتبوو، هاوکات ڕێبەرەکەمانیش هەمان کاری کرد، پاش ئەوەی ڕزگارمان بوو لە تۆز وبا، ئەگەر تۆزەکە بەمشێوەیە بەردەوام بێ، ئەوا لەوانەیە کارەساتێك بێتە کایەوە، چونکە لەکاتی ڕۆژدا تۆزەکە بەم جۆرە بێ وتوندی گەرماش لەو پەڕی دابێ زەوی لەهەموو ڕوویەکەوە دەسووتێ.

بەماوەی کاتژمێرێك بەتێکڕایی پێنج میلمان دەبڕی، لەکاتژمێر یانزدە گەیشتینە شارۆچکەیەك بەناوی (دۆکلە) لەوێدا لەسەر زەوی پاڵمان دایەوە ونووستین بەبێ ئەوەی جلوبەرگەکانمان لەبەر بکەینەوە، ئەمەو لەدەوروبەری وینکجە چەندین گوندمان لەسەر ڕێگەدا بینی کە خانووەکان بەقوڕ دورستکرا بوون ولەنێوان هەر خانوویەك دیوارێك هەبوو.

لەکاتژمێر چوار ونیوی بەیانی ڕۆژی هەینی بیست ویەکی تەموز هەڵسایین، زۆری نەبرد یەکێك لەتورکەکان بەخۆی وخزمەتکارەکەی وسێ ئەسپەکەی لێمان

نزيك بۆوە، بەچەندين گونددا تێپەڕين ولەنێوەندى ئەو ديهاتانە چەندين ديمەنى كێڵگە ودەغل ودانمان بينى، ئەو جگە لەو كەناڵ وجۆگە وپردەكات كە بەشێوەيەكى ساكار بنيات نرابوو، لەوكاتەدا كابراى تورك كارايى خۆى نيشمانمان بدات بۆيە زۆر بەخێرايى بەسەر پردێكدا تێپەڕى، بەلام كە پەڕيەوە زۆر بەخراپى بەر بۆوە وزۆرى نەمابوو پێيەكى بشكىٚ، كاتێك دەستمان بە سەفەرەكەمان كردەوە تێكڕايى رۆيشتنەكەمان لە كاتژمێرێكدا چوار ميلمان دەبڕى، ئەمەو تا كاتژمێر شەش ونيو رێگەمان بڕى تا گەيشتينە گوندى (هۆب) كە لەوانەيە (گوندى هبهب) بىٚ.

لەوێدا دەستمان بەنان خواردن كرد كە پێكهاتبوو لە ماست وهێلكە ودواتر كەمێك لەژێر سێبەرى گەڵاى دارەكاندا پاڵم دايەوە، كەنزيكى جۆگەيەك بوو وئاوەكەى زۆر سارد وسازگار بوو، دواتر لە كاتژمێر چوار ونيوى دواى نێوەڕۆ دەستمان بەسەفەرەكەمان كردەوە، لەرێگە شارێكمان بينى بەناوى (ماسباس) كە لەنزيك زێى ديالەدا بوو، ئەمەو بينيمان ئەم ناوچەيە پاشماوەى سەربازگەكان بووە، هەر لەوێدا چەندين بەرازى دڕندەمان بينى، لەكاتى رۆژئاوا بووندا يەكێك لەو بەرزانە خۆى لێمان نزيك كردەوە، كە ئێمەشى بينى پێى سەير نەبوو، كاتێك لەسەر ئەسپەكەم بووم ويستم هێرش بكەمە سەرى، بەڵام ئەوەى سەير بوو بەرازەكە خۆى لەدۆخێكى بەرگرى كردن لەخۆى دانابوو وبۆيە تەنها سەرى رووى لەمن بوو ودواتر بەسەرى بەرەو رووم هات، لەو كاتەدا بيرم لەوە كردەوە كە پاشەكشە بكەم، لەگەڵ ئەوەى شير وتفەنگم پىٚ بوو، بەڵام لەو بڕوايە دابووم كە ناتوانم رووبەڕووى ئەو دڕندە گەورەيە ببمەوە، بۆيە وازم لەو بەرازە هێنا، ئێمە لەكاتژمێرێكدا بەتێكڕايى پێنج كاتژمێر رێگەمان دەبڕى، لەكاتژمێر نۆ ونيو گەيشتينە گوندى (جبقان)، ئەو شەوەش لەوەێدا لەسەر زەوى نووستين وپاڵماندايەوە، كاتێك دەستمان بەسەفەرەكەمان كردەوە لەكاتژمێر چوار گەيشتينە سەر زێى ديالا كە بەسەر پردێكدا پەڕينەوە گەيشتينە گوندى (ديال عەباس)، كاتێكيش كە رۆژ بۆوە بينمان عەرەبەكان لە نێوان گوندى جبقان وئەو شوێنە بەسەر ئەسپەكانيانەوە هاتووچۆ دەكەن، بەڵام بەهيچ شێوەيەك رووبەڕوومان

نەدەبوونەوە، تەنهاش سڵاومان لێك دەکرد، دووبارە دەستمان بەخواردنی نان وماست کردەوە کە لەلای من خواردنێکی خۆش بوو، ئیتر بەمشێوەیە رێگەمان دەبڕی ولەسەر کەناری زێی دیالا رۆیشتین تا گەیشتینە گوندی (ئەدناك) ئەمەش لەکاتژمێر شەشدا، ئەم شارۆچکەیەش دەکەوێتە سەر بەرزاییەکی زنجیرە چیایەك کە درێژە دەکێشێ لە رۆژهەڵاتەوە بۆ ر ۆژئاوا، هەموو کانی ورێڕەو وجۆگەکان لە چیاکانەوە دێ ولەوێدا باڵندی لەقلەق بەزۆری دەبیندرێ، بەڵام هەموو باڵندەکان ماڵین، هەردەم گوێت لەدەنگ لەقلەق دەبوو، کاتێکیش کە (ئەدناك)مان بەجێ هیچشت کاتژمێر چوار ونیو بوو، ئەمەو بەسەر چیایەکان کەوتین ولەرێگە باریك وتەسکەکانی چیادا هەنگاومان دەنا، لەنێو ئەو چیایانەدا رەشماڵێکی عەرەبەکانمان بینی کە چەند پیاوێکی تیا بوو هەموویان بەچەکەوە لەدۆخی تەقە کردندا بوون ورێبەرەکەی ئێمەیان راگرت چەند قروشێکیان لێ وەر گرت، کاتێك هەموو چیایەکمان بڕی گەیتشتینە دۆڵێکی فراوان کە زێیەکی بەناودا تێدەپەڕێ کە دانیشتووانی ئەو ناوچەیە ناویان ناوە (زێی نارین)، لەوێدا بینیمان چەندین کەس بەخۆیان مێگەلەکانیان لەنزیك ئەو زێیەدان، هەروا لەو ناوچەیەدا چەندین ئاژەڵ دەبینی وەك کەروێشك کە پێی دەچێ هەموو ئەو ئاژەڵانە ماڵی بن، گەشتەکەمان بەردەوام بوو ئەمەو لەکاتژمێرێکدا سێ میلمان دەبڕی ولەکاتژمێر یەك گەیشتینە شارۆچکەیەك کەپێی دەڵێن (قەرەتەپە) لەوێشدا وێبەر وخزمەتکارەکەی ئێمەیان بەجێ هێشت، کە لە بەغداوە لەگەڵمان هاتبوون، بەڵام هەتا ئەو کاتەش تورك وخزمەتکارەکەی یاوەرمان بوون، دووبارە دەستمان بە بەردەوام بوون کرد، بەڵام ئەمجارەیان بە ئەسپی دیکە، کاتێك کە قەرەتەپەمان بەجێ هێشت لە زۆر شوێندا رێگە سەخت وناخۆش بوو، وەك ئاساییە دەبێ یەکێك لە خزمەتکارەکان بەسواری ئەسپەکانیانەوە وئەسپێکی دیکەیان لەتەك بێ واتە دوو ئەسپ، لەو کاتەدا یەکێك لە خزمەتکارەکان لە ئەسپەکەی من نزیك بۆوە ودەیویست بەقامچی لە ئەسپەکەم بدات، بەڵام من پێم باش نەبوو یەکێکی دیکە ئازاری ئەسپەکەم بدات، بەڵام من سوڕامەوە قامچیەکم لە خزمەتکارەکە دا، ئەمە هەڵەیەك بوو لەمنەوە هاتە ئارا، بەڵام دواتر ئەمە وایکرد خزمەتکارەکان بەقامچی لە ئەسپی کەس نەدەن،

لەرێگەدا گەلێك رەشماڵمان بینی کە هەموویان بۆ ئەوە لەوێ بوون تا چەند قروشێك لەگەشتیاران وگەڕیدەکان وەربگرن، لەکاتژمێر دوو ونیوی شەو گەیشتینە (کۆپری) پاش ئەوەی زێی نارینمان بڕی، ئەمەش بەهۆی پردێك کە لەسەر زێیەکەدا بوو وبەبەرد هەڵچێندرابوو، پاش پشوویەك دووبارە لەکاتژمێر چواری بەیانی دەستمان بەسەفەرەکەمان کردەوە لەوێدا بەنێو خاکێکی رووتدا تێپەڕین کە ئاسەواری هیچ کشتوکاڵێکی تیا نەبوو، دواتر سوڕاینەوە بەتەنیشت ئەو زنجیرە گردەلۆکانە تێدەپەڕین کە بەلای رۆژهەڵاتەوەیە، ئێمە هەمیشە ئاگاداری ئەوە بووین لەرێگەدا رووبەڕووی هیچ رووداوێك نەبینەوە، لەگەڵ ئەوەی لە زۆر شوێندا رێگە زۆر باش بوو بۆ رۆیشتن، هاوکات لە کاتژمێر شەش ونیو گەیشتینە (توزخورماتوو)، لەوێشدا پێمان باش بوو پشوویەك بدەین.

شاری توزخورماتوو دەکەوێتە باکووری شاخەکانەوە وئاودێریەکی زۆر باشی هەیە کە لە شاخەکانەوە چەندین وکانی وکەناڵ وجۆگە ئاوڕێژی دەکا، هاوکات ئەو شارە دەڕوانێتە دۆڵێکی فراوان کە تاوەکو باشوور دەڕوا، لەکاتی زستاندا گیایەکی زۆری لێیە، دەوتوانین بڵێین تا ئێستا پاشماوەی وەرزی زستانی بەسەرەوە دیارە، لەگەڵ ئەوەی لەو وەرزەدا تیشکی رۆژ لەوێدا زۆر بەهێزە، بەهۆی توندی ئەو گەرمایەش زۆربەی کێڵگە وکشتوکاڵەکان لەناو دەچن، کە لەنزیك ئاو وئاوەڕۆکاندایە کە ئاوەکەی لەچیایەوە دەڕژێتە ناوی، هاوکات لەوێدا مێگەلی مەڕ ومالاتێکی زۆرمان بینی، وەك دیاریشە ئێوار ان ئەو مێگەلانە دەگەڕێنەوە لەترسی ئەوەی نەوەك ئاژەڵە دڕندەکان رووبەڕوویان ببنەوە، لەلایەکی بەدرێژایی ئەو دۆڵە کە زیاتر لە پازدە میلە شوێنەواری نیشتەجێ بوونی دانیشتوانمان نەبینی، لەو شوێنەی کە لێی دابەزین خەڵکەکەی زۆر رێك وپێك وباش بوون، لەلایەکی دیکەوە ئەوی سەیر بوو لەوێدا ئەگەر یەکێك لەخزمەتکارەکان شتێکی پشتگوێ خست ئەوا رێبەرەکەمان پێی ئاسایی بوو بەقامچی لەخزمەتکارەکە بدات.

لەوێدا گۆشتی مامز و مریشك خۆشترین خواردنە، هەروا نانیان لەشێوەی پارچە پارچە دەچوو، لەگەڵ ئەوەشدا خواردنی من تەنها نان وماست بوو، هەروا

گوشتی بەرخ زۆر خۆش بوو، هەردەم پێشکەشی بێگانەیان دەکرد وبەخۆیان زۆربەی دونەگ وبەزیان دەخوارد، لەکاتژمێر چواری پاش نیوەڕۆی توزخورماتوومان بەجێ هێشت و هەموو گوندەکانی سەر رێگە وشك وبرینگ بوون، تا ئەو کاتەی گەیشتینە شارێك کە پێی دەڵێن (تاووق)، (لەوانەیە نووسەر گوندێکی کەمێك گەورەی بەشارۆچکە لەقەڵەم دابێ-وەرگێڕی کوردی)، هاوکات لە کاتژمێر شەش ونیو گەییشتینە تاووق، تاووق دەکەوێتە باکووری دۆڵێکی فراوان لەهەموو لایەکی زنجیرەیەك چیای لەدەورە کە لەرۆژهەڵاتەوە بۆ رۆژئاوا دەکشێ، لەلایەکی دیکەوە کاتژمێر هەشتدا لە تاووقەوە تا شاری (تبللی) لەیلان چوار میلمان بڕی، ئەویش لەهەمان دۆڵدایە ولەچیاوە ئاو وکانیەکاتی دەڕژێتە ئەو ناوچەیە، لەو شارە نەوەستاین وبەڵکو بەردەوام بووین وچوار میلی دیکەمان بڕی، بەڵام رێگە زۆر سەخت ناخۆش بوو لەهەندێ کاتدا، لەو شەوە تاریکانە هەموو کات بۆچوونم وابوو کە دوژمنەکان لە رێگەدان، چونکە رێگەکە زۆر ترسناك بوو، بۆیە لێ نەدەگەڕام رێبەرەکەمان بەخێرایی بڕوا، هاوکات لەکاتی رۆژدا پێم ئاسایی بوو زۆر بەخێرایی بڕۆین، هاوکات ئەوەی زانراوە تەتەریەکان لە هاژووتنی وسواربوونی ئەسپ زۆر کاران وگوێیان نەدەدا تا ئەو کاتەی ئاژەڵەکان دەمردن، ئەوە جگە لەوەی ئەسپەکانی ئەم وڵاتە زۆر باشترن لە ئەسپەکانی ئەورووپا، چونکە ئەسپەکاتی ئێرە زۆر بەکەمی ماندوو دەبن، هەروا ئەوانە سواری ئەسپ دەبن زۆر بەکەمی لەکەوتن لەسەر ئەو ئەسپانە دەترسن وچونکە ئەو جلوبەرگانەی پۆشیویانە دەیانپارێزێ، ئەسپەکانیش لەسەرەوە سەرجێك هەیە ولەژێر پێیانەوەش ناڵ هەیە، کە بریتیە لەپارچەیەك ئاسن بەدرێژی بن پێ.

زۆر بە سانایی تا کاتژمێر دووی رۆژی دووشەممەی بەرواری بیست وچواری تەموز هەنگاومان نا، لەوێشدا گەیشتینە شاری کەرکووك، ئەو شارەش دەکەوێتە هەمان دۆڵ کە پێشتر باسمان کرد، کە لەلای راستەوە بەسەر زنجیرەیەك دەکەوی، هاوکات لەسەر لەسەر چەند بەرزاییەك چەندین بیری نەوتمان بینی، (ئەو شوێنەش ئێستا پێی دەڵێن باباگوڕ گوڕ)، هەر بیرێکیش سێ پێ قووڵ بوو ونەوت لەوێدا گەلێك زۆرە وئەمەو نەوت لەشلەیەك پێك دێ وکە

بۆنەکەی زۆر ناخۆشە، هەروا لەسەر ئەو بیرانە چەندین بەردی گەورەمان بینی پارچەیەك خویٚ بوو.

دواتر خۆمان لەنێوەندی چەندین گردەلۆکە وشاخدا دۆزیەوە کە بەهۆی ئاوەوە شێوەیەکی جوانی بەخۆیەوە گرتبوو وەك سەدەف وبەردی رەنگاو رەنگ، هاوکات دوای هەنگاونانمان چووینە نێوەندی دۆڵێکی پان وبەرین، ئێمە ئەو دۆڵەمان بەگەورترین فریاکەوتن لەقەڵەم دا، چونکە بەسەرکەوتنی گرد وشاخەکان لەهەندێك رووبەڕووی ناخۆشی دەکردینەوە، لەوێدا ئەسپەکانمان نەیان دەتوانی جێی پیٚ خۆی بکاتەوە، لەهەندێك شوێنیشدا ئەو گرد وشاخانانە وەك گیایی وشك بوو، بەڵام دیمەنێکی دەگمەن بوو لەجوانی، کە لەماوەی چاودا درێژ بوو بۆوە لە رۆهەڵاتەوە تا رۆژئاوا، ئەوەی دەردەکەویٚ ئەم زنجیرە گردەلۆك وشاخانە دیوارێکی سروشتی پێکهێنابوو، ئەوە جگە لەوەی پاشماوەی دیوارێك لەو ناوچەیەدا بەدەردەکەوت، پاش ئەوەی گەیشتینە دۆڵەکە وزۆربەی رێگەکەمان بڕی گەیشتینە (ئاڵتون کۆپری) (پردیٚ)، کاتێك گەیشتینە ئاڵتون کۆپری بینمان شارۆچکەیەکی گەورەیە ودانیشتووانێکی زۆری تیادا نیشتەجێیە، ئەم شارەش لەسەر دوورگەیەك دامەزراوە کە زێی (ئاڵتون) بەنێویدا تێپەڕ دەبیٚ ودواتر بەرەو باشووری دوورگەکە دەڕوا، ئێستا لەوێدا سەربازگەیەکی گەورەی تورکەکان لەوێدا جێگیر کراوە، کە بەچەندین قەڵای پتەو دەور دراوە، دوای ئەوەی بەسەر پردێکی بەبەرد هەڵنجراو تێپەرین چووینە ناو شارۆچکەکە، ئەوەی شیاوی باسە ئەم پردە گەورەترین پردە کە لەژیانمدا بینیوومە، لەلایەکی دیکەوە ئەو پردە لەزۆر شوێندا چاڵی تیادا هەیە، چونکە چەند جارێك زۆری نەمابوو ئەسپەکەم بکەویٚ، ئێستاش ئەم شارە بە پایتەختی کوردستانی تورکیا دەژمێردریٚ، پاشاش لەوێدا دەسەڵاتی لەدەستە (مەبەستیش لەکوردستانی تورکیا هاتنی ئەو تورك وتورکمانانەیە کە لەو شارەدا نیشتەجیٚ بوونە، ئەمەش لەسەردەمی سلێمان قانوونیەوە-وەرگێڕی عەرەبی)، بەڵام ئەوەی ئێمە بزانین (ئەم شارە تەنها چەند بنەماڵەیەکی تورکمانی تیادا نیشتەجیٚ بوونە وخەڵکەکەی دیکە لەوانەوە فێری تورکمانی

بوونه وئەگینا خەلکی ئەم شارە هەموو لەرەچەلەکی کوردن، سەبارەت بە پایتەختیش لەوانەیە جاکسۆن ئەو شارەی زۆر لا جوان بووە، چونکە شوێنێکی ستراتیژی هەیە-وەرگێڕی کوردی).

کاتێك کە ئالتون کۆپری-پردێمان بەجێ هێشت چەندین گوند ودیمەنی جوانمان بینی، ئەوە جگە لەچەندین کێلگەی کشتووکالی وگەنم وجۆ، ئەو گەنم وجۆیانەش کاتی ئەوە بوو تا بدورێتەوە.

لەلایەکی دیکەوە لە سەر چەندین گردەلۆکەدا چەندین کێلگەی کشتوکالمان بینی، تا گەیشتینە (اربیل-هەولێر) کە سی ودوو میل لە ئالتون کۆپری — پردێیەوە دوورە.

ئەوەی جێگەی سەرنجە هەولێر لەرابردوودا گرنگیەکی مەزنی هەبووە، بەتایبەتی بەبوونی ئەو قەلا پتەوەی کە لەسەر لووتکەی گردێك دورستکراوە، ئەوەی دەبیندرێ ئەو شارە چەندین بیری نەوتی هەیە (بەپێی سەرچاوەکان لەهەولێر ودەوروبەری نەوت نەبیندراوە وئینگلیزەکانیش لە شەڕی دووەمی جیهاندا، کە ئینگلیزەکان کاریان لەگەل کۆمپانیا نەوتیەکان کردووە، بیری نەوت وشوێنی نەوتیان بەدی نەکردووە، ئەمەش لەنێوەندی گەڕانەکانیاندا-وەرگێڕی عەرەبی).

باسیش لەوە دەکرێ کە لەنزیك هەولێری کۆندا ئەسکەندەر لەگەل داریۆسدا جەنگاوە، گوندەکانی دەوروبەری گۆڕەپانی جەنگ بووە.

لەهەولێر نەوەستاین، بۆیە بەردەوام بووین لە گەشتەکەمان وچوار میلی دیکەمان بڕی تا گەیشتینە شارۆچکەیەك بەناوی (عین کاوە) وزۆربەی رێگەکەش زۆر خۆش بوو، لەکاتژمێر یەك ونیوی بەیانی رۆژی سێشەممەی بیست وپێنجی تەمووز عینکاوەمان بەجێ هێشت وزۆر بەخێرایی تا کاتژمێر پێنج گەیشتنینە شارۆچکەیەکی بچووك بەناوی (کەلەك) کە دەکەوێتە سەر کەناری زێی زاب، لەوێدا بینیمان یەکێك لەکاروانەکان چاوەڕێی پەڕینەوە بوو وپەڕینەوەش کاتێکی دەویست، چونکە هیچ بەلەمێك لەوێدا نەدەبیندرا، ئەمەو ئەسپ وحوشترەکان سێ تا چوار بە مەلەکردن لەئاودا دەپەڕینەوە کە یەکێك لەپیاوەکان سەرپەرشتی دەکرد، کە لەژێر سینگ وبالێدا پێستێکی بازنەیی دادەنا، هاوکات کەلوپەلی

گەشتیاران وگەڕیدەکان بەنێو ئەو دڕك ودالّە وشکانە دەبرا کە لەم بەر وئەوبەری زێیەکەدا هەبوو، ئەویش بەهەمان ئەو پێستە بازنەییە، ئێمەش بەمشێوەیە زێیەکەمان بڕی وزۆرێش چاوەڕێمان نەکرد، چونکە ئەوانەی سەرپەرشتی پەرینەوەی کاروانەکانیان دەکرد، کاتێك زانیان ئێمە بیانین ویەکسەر ئێمەیان پێش خست بۆ پەڕینەوە.

زاب زێیەکە ئاوەکەی زۆر سازگارە ولەو چیایانەوە دێ کە دەکەوێتە باکوور ولووتکەکەیان هەمیشە بەفری لەسەرە، پێدەچێ ئەو گوندانەی دەوروبەری ئەو زێیە زۆرێك لەبەرهەمی دانەوێلە بەرهەم بهێنن، ئەمەش بەهۆی ئاوڕێژ وکەناڵ وجۆگەی ئەو زێیە کە لەزۆر شوێندا بەکار دێ، کاتێك لەسەر ئەسپەکانمان بوو زۆر بەخێرایی هەنگاومان دەنا وپێنج میلمان بڕی تا گەیشتینە زێیەکی دیکە بەناوی (خازر)، لەگەڵ ئەوەی ئەو زێیە وەك زێی زاب یان زێی گەورە مەزن نەبوو، بەڵام تووشی زۆر ناخۆشی بووینەوە تا پەڕینەوە، ئەمەش بەهۆی توانەوەی بەفری چیاکان وهاتنە ئارایی لافاو.

لەوێشدا زۆر بەخێرایی دەڕۆیشتین ولەرێگەدا چەندین دێهات وگوندی ڕەنگیمان بینی وبەهۆی خێرایی رۆیشتنمان شەش میلمان بڕی ولەکاتژمێر هەشت گەیشتینە شاری (قەرەقۆش).

ئەسپەکانمان لەوێدا ئامادە نەبوون هەنگاو بنێن، بۆیە دەبوایە کاتژمێرێك بوەستین، لەگەڵ ئەوەی من زۆر حەزم لێ بوو بەیانی بگەمە مووسڵ، بەڵام من گومانم دەکرد کە بەرۆژێکی دیکە نەگەمە مووسڵ، لەگەڵ پاش کاتژمێرێك ئەسپەکانیان بۆ هێنایەنەوە لەپاش کاتژمێر نۆدا، بەڵام لەو کاتەدا توندی گەرما زۆر بەهێز بوو وزۆربەی خەڵك لەسێبەرەکاندا پشوویان دەدا، ئەوە جگە لەوەی هەندێك دەچوونە سەردابەکان تاوەکو گەرما پەییان پێ نەبا، ئەم بەشەی ئەم وڵاتە زۆر ترسناکە ئەمەش بەهۆی رەشەبای سمێڵ بەناوبانگ، ئێستاش گەرمی ورەشەباکەی زۆر بەهێزە، زۆرێك لەخەڵکیش بەهۆی ئەو گەرمیەوە تووشی زۆر نەخۆشی دەبوونەوە ودەمردن، من وریێبەرەکەم خۆمان بەشێوەیەکی گونجاو ئامادە کرد وزۆربەخێرایی ئەو شوێنەمان جێ هێشت وکە دووریەکەی نزیکەی بیست میل

دەبێ، خێرا بووین لەرۆیشتنندا،چونکە رەشەبای سمێڵ زۆر توندتر دەبوو، کاتێکیش کە نزیکی مووسڵ بووینەوە، دیارە لەوێدا پلەی گەرمی بەرزتر دەبێتەوە، من گومانم نەبوو لەوەی، کە ئەگەر کاتژمێرێکی دیکە نەگەین وئەوا خۆمان وئاژەڵەکانمان رووبەڕووی سەختی دەبینەوە وهاوکات رووبەڕووی زۆرێك لەناخۆشیەکان بووینەوە، بەهۆی بەرزبوونەوەی پلەی گەرمی ورەشەباوە.

بەشی شەشەم

لە شاری حەدبا

کاتژمێر یانزده چارەگی بوێ لەکاتی بەیانی رۆژی بیست وپێنجی تەموز گەیشتینە مووسڵ، زێی دیجلەمان بەپردێك بڕی کە بە بەلەم دورستکرابوو، بەهۆی توندی پلەی گەرمیەوە ودەمووچاوم سووتا ودەستیشم سووتایەوە، کاتێك گەیشتمە شارەکە راستەوخۆ چوومە یەکێك لەگەرماوەکان بۆ ئەوەی خۆم بشۆم، کە بەراستی تیایدا پشووم دا.

مووسڵ دەکەوێتە سەر بەرزاییەك لەلای راستی دیجلەوە، وەك خەڵکەکە دەڵێن مووسڵ (نەینەوا)ی کۆنە، کە سێیەم پایتەختی ئاشووریەکانە، من نازانم ئەو شارە پێشتر چۆن بووە، بەڵام ئێستا زۆرێك لە خانووی نەخشێندراوی تیایە وئەوە جگە لە بوونی چەند گەرماوێك وچەندین مزگەوت وشوینی خودا پەرستی، کە هەموویان لەبەرد دورستکراوە، ئەوەی کە بینیم لەم شارەدا کردەوەکانیان توندی پێوە دیار نییە، وەك چۆن لەشارە رۆژهەڵاتیەکان بینمان، بۆ نموونە ئافرەت لێرە سەرپۆش نییە، وەك ئافرەتانی وڵاتانی ئەورووپی، نێوەندی شارەکە رێژەی دانیشتووانی زۆرە وچەندین ئایین تیایدا بەدی دەکرێ، بەڵام زۆربەی دانیشتتوانەکەی کوردن، لەگەڵ رێبەرەکەم بەنێو شارەکەدا سووڕاینەوە، ئەو شارە بازاڕێکی فراوانی تیایە وهەموو جۆە کەلوپەلێکی تیایدا بەدەست دەکەوێ، کە دانراوە بۆ فرۆشتن، وەك جلوبەرگ وچەندین کەلوپەلی دیکە، تێبینی ئەوەم کرد خەڵکی ئەو شارە زۆر گرنگی بە پیشەسازی دەدەن وجیا لەشوێنەکانی دیکە لەوەتەی لەهیندستانەوە بەڕی کەوتم، وەك بەگەڕکەوتنی چەندین کارگە کە بەرهەمەکانی لەسەرەوەی بەرهەمەکانی ئەورووپییە، دەبینی رێشمە وسەرجەکانی بەشێوەیەکی زۆر جوان رازاوەتەوە، ئەوە جگە لەوەە بەرماڵی حەریری بەچەند گوڵ رازاوەتەوە، هەروا جلوبەرگ وپۆشاکەکانی پیاو وئافرەت بەشێوەیەکی زۆر جوان نەخشێندراوە، هەروا چەندین کارگەی ئاسن ومسیان هەیە، لەو ئاسن ومسانە چەندین شت دورست دەکرێ ولە زێی دیجلەوە بەرەو باشوور تا بەسرا دەگوزازرێتەوە.

شاری مووسڵ دیوارێکی بەهێز لەچوارچێوەی داهەیە، کە بە بەرد دورستکراوە، هەروا ئەو زەویانەی کە لەدەوری دیوارەکەدا هەیە، هیچ خانوویەکی لێ دورست نەکراوە، ئەوەی تێبینی دەکرێ کاتێك سەیری ئەو زەویانە دەکەی، هەست بەوە

دەکەی کە ئەم شارە پێشتر زۆر قەرەباڵخ بووە ولەئێستاش زیاتر رێژەی دانیشتووانی زیاتر بووە.

لەبەرامبەر خاندا هەڵوستەکەیەم کرد، لەتەنیشت ئەویشدا دادگا بەرچاو دەکەوێ، دادگاش لێرە زۆر خێرایە، تۆمەتبار تەنها پێنج خولەك بەرامبەر دادگا رادەوەستی، ئەگەر ئاشکرا بێ ئەوە تاوانبارە، ئەوا دەبرێتە بەندینخانە تا سزای خۆی وەربگرێ، لێرە دادگا لەگەڵ رۆژهەڵاتندا دەبێتەوە، بەڵام زۆر بەردەوام نابێ، تەنهاش دوو کاتژمێر بەردەوام دەبێ، دادگاش دەیەوێ زۆر بەخێرایی کارەکانی تەواو بکات.

لەمووسڵدا چاوم بە فینسی قەشە کەوت، کە ناوی خۆی مەنسوور بوو، بە زمانی لاتینی قسەم لەگەڵدا کرد، ئەو زمانی لاتینی زۆر بەباشی دەزانی، هەروا باسی لەوە کرد کە نامەیەکی لە ئەستەمبۆڵەوە بۆ هاتووە تیایدا باس لەوە دەکات کە فەرەنسیەکان وڵاتەکەیان داگیر کردووە وهاوکات ئەو زۆر گرنگی بەم بابەتە دەدا، ئەو پیاوێکی ناسك وخاوەن رۆشنبیریەکی زۆر بوو، کە جیا لە هەموو قەشەکانی دیکە زانیاری زۆری لا بوو، کە پاپا خۆی نامەی بۆ ناردووە، دواتر نێردراوەتە مووسڵ واتە پێش دوو ساڵ وهەشت مانگ ئێستاش دەیەوێ بچێتە هیندستان، لەلایەکی دیکەوە لەو شارەدا هیچ کەسێکم نەبینی زمانی فەرەنسی وئینگلیزی بزانێ.

لێرەدا بۆم دەرکەوت کە ناتوانم درێژە بە گەشتە ئاساییەکەی خۆم بدەم، چونکە خەڵکی جزیرێ شۆڕشیان دژ بە دەسەڵاتە تورکەکان کردووە، لەوێدا پاشایان کوشتووە وچەندین تاوانی دیکەیان ئەنجامدا وەك کوشتن، هاوکات پێیان گوتم کە بەبێ پاسەوان رێگە نەبڕەم، بۆیە رێبەرەکەم زۆر چاوەڕوانی کرد، تا ئیزن لەپاشا وەربگرێ، دواتر پاشا فەرمانی دا بەپێکهێنانی پانزدە پاسەوان وئەفسەرێك تا پاسەوانیم بکەن، ئەمەو لەکاتژمێر چواری پاش نیوەڕۆی رۆژی بیست وشەشی تەموز پێیان راگەیاندین کە پاسەوان وخزمەتکارەکان ئامادەن بۆ گەشتەکە، کاتێك سواری ئەسپەکانمان بووین وهەنگاومان نا بینیمان پاسەوان وخزمەتکارەکان لەدەروازەی رۆژئاوای شارەکە چاوەڕوانمان دەکەن، بەڵام زۆر بێ ئومێد بووم کاتێك بینم رێبەرە تەتەریەکەی هاوڕێم لەگەڵیاندا نییە، ئەمەش بەهۆی گواستنەوەی

کەلوپەلەکانم، بەڵام من وام زانی ئەو تەتەریە ئەو کەلوپەلانەی من دەدا بەو ڕێگرانە کە لەرێگەدا ڕووبەڕوومان دەبنەوە، ئەمەش وەك بەرتیلێك پێیان دەبەخشیێ، بەڵام کاتێك بێ ئومێد بووم، لێرە بڕیارم دا تەنها لەم وڵاتەدا بێ دەنگ بم، هەموو ئەسپەکان زۆر باشبوون، بەڵام دەبوایە سەد وپەنجا ببڕین تاوەکو دەگەینە چەند ئەسپێکی دیکەی ئامادەکراو تا ڕێگە ببڕین، لەهەمووی جوانتر ئەسپەکەی ئەفسەرەکە، چونکە عەرەبی ورەنگی سپی بوو، کاتێك شارەکەمان بەجێهێشت زۆری نەبرد زۆرێك لەئەسپ سواران ڕمبازیان دەکرد، ئەمەو سەرباز وئەفسەرەکە هەر یەکەو جلێکی تایبەتی لەبەردا بوو، ئەفسەرەکە تەربووشێکی لەسەردا بوو کە درێژیەکەی دوو پێ زیاتر بوو، ڕەنگی تەربووشەکەش سوور بوو، هاوکات ئەفسەرەکە تەمەنی دەگەیشتتە سی ساڵان وریشێکی درێژی هەبوو، بەڵام سەربازەکان جلی سپیان پۆشی بوو، هەروا تەبرووش وعەمامەیان لەسەر بوو، ریشیان پاك تاشی بوو، بەڵام سمێڵیان هەبوو.

ئێمە ناچار بووین لەسەر کەناری دیجلەدا هەنگاو بنێن، کاتێك بەنزیك گوندەکاندا تێدەپەڕین تێبینی ئەوەتت دەکرد، کە کشتتووکاڵێکی فراوان لەم دێهاتانە هاتۆتە ئاراوە، چونکە دەتبینی بەربوومێکی زۆر بەرهەم هێندراوە، وەك گەنم جۆیەکی زۆر بەرهەم هەڵدرابۆوە، هەندێك لەگوندەکاتیش لەسەر کەناری دیجلە لەسەر بەرزایی دابوو.

لەوکاتەی کە بۆ جارێکی دیکە دەستمان بەگەشتەکەمان کردەوە کاتژمێر هەشت بوو، ئەمەو پاسەوانەکانمان خۆیان بۆ ئامادە دەکرد، کاتێك ڕێگەمان دەبڕی ڕێگە زۆر ناخۆش بوو، چونکە ڕێگەکە هەمووی چاڵ وکەند وڕێگەیەکی ناخۆش بوو تەنیا شوێنی یەك ئەسپ هەبوو، دووبارە گەڕاینەوە کەناری دیجلە، شەوێکی زۆر تاریك بوو ڕێگەکە زۆر خراپ بوو بۆیە ئێمە زۆر بەناخۆشی هەنگاومان دەنا، دواتر بەرەو باشوور ڕۆیشتین وزێی دیجلەمان بەجێ هێشت و بەرەو لای ڕاست هەنگاومان نا ودواتر گەیشتینە کاروانێك کە بۆ (دیار بەکر) دەڕۆیشت.

ئەو کاروانە نزیکەی دووسەد ئەسپ وسێ کەر وبارگنێك پێکهاتبوو، یەکێك سەرپەرشتی ئەو کاروانەی دەرکرد، لەگەڵ ژمارەیەکی کەم لە پاسەوان، کاتێك کە گەیشتینە ئەو کاروانە کاتژمێر یەکی شەو بوو، دواتر ژمارەیەك لە تەتەریەکان

هاتنە پاڵ ئێمە کە هەموویان بەرەو دیار بەکر دەڕۆیشتن، لەگەڵ ئەوەی ئەوان هەموو ئامادەکارییەکیان هەبوو تا خێر هەنگاو بدەن، بەڵام ترسیان لەوە بوو زۆر بەخێرایی ئەو ڕێگە سەختە ببڕن.

لەو شوێنانە شوێنێکی دیاری کراو نییە تا لێی بمێنیتەوە، چونکە ئێستا ئەم شوێنانە بۆتە گۆڕەپانی ڕێگرەکان، کاتێك کەتەتەریەکان هاتنە پاڵ ئێمە ژمارەی ئەسپەکان بوو بەچل، بۆیە هەمووومان زۆر بەخێرایی دەڕۆیشتین لەکاتژمێرێکدا شەش میلمان بڕی، دواتریش لەنزیك زێیەکدا راوەستاین کە دەکەوێتە نێو دۆڵێکی نزم، هاوکات هەموو کاروانە راوەستا ورەشماڵمان هەڵدا، هاوڕێیە تەتەریەکانمان ئەمجارەیان خۆیان بۆ سەفەر کردن ئامادە نەکردبوو، بۆیە کەلوپەلی پێویستیات پێ نەبوو، لەمەوەش لەسەر زەویەکی رووت پاڵم دایەوە تا بەیانی، کاتژمێر حەفتی بەیانی بەگەرمی تیشکی رۆژ لە خەو هەڵسام، دواتر چوومە نێو رەشماڵەکە تا لەوێدا نانی بەیانی بخەوم، لەنزیك ئەو زێیەدا دۆڵێکی فراوان هەیە وئەمەو ئەو کەسەی کە سەرپەرشتی ئەو کاروانەی دەکرد، بەدرێژایی رۆژ چاودێری ئەو شوێنەی دەکرد، چونکە لە زۆر شوێن بەرزایی دورست کرابوو، دیارە ئەمەش بەمەبەستێك ئەنجام دراوە وکات وپارەیەکی زۆری ویستووە، سەرپەرشتیکاری کاروانەکە لەو بڕوایە دابوو، کە رووبەڕووی هێرشێك دەبنەوە، بۆیە هەموو شتێکی ئامادە کرد بۆ رووبەڕوو بوونەوەی ئەو هێرشە لەناکاوە، دواتر پەنجا کەسی ئامادە کرد تا لە حاڵەتی ئاگایدا بن بۆ ئەوەی ئامادە بن لەهەر کاتێکدا بڵێت بڕۆین، هەروا تەتریەك باسی لەوە کرد کە زۆری نەمابوو لەنێو بچێت بەهۆی روودایکەوە، بۆیە ئەوەی بەبیر هێنایەوە کە کاتێك هێرش کرایە سەرمان دەبێ، بەهێزێکی زۆرەوە بەرپەچیان بدەینەوە، چونکە هێرش بەرەکان بەهەموو جۆرە چەکێك هێرش دەهێنن، بەشێوەیەك زۆربەی چەکەکان رمن، بەڵام ئەمە هیچ سوودێکی نییە، بەرامبەر هێزی نیزامی ئەورووپی، بەڵام رم ئێستا لەم وڵاتەدا بۆ شەڕ بەکار دێ وباوە.

هەندێك لەخەڵکیش تیروکەوان وتیریان بەکار دەهێنا، سەرپەشتکارەکەش یەکێك لەو کەسانە بوو، کەلەسەر ئەسپەکەیەوە دەیتوانی زۆر بەگونجاوی لە ئامانجی خۆی بدات.

لەلایەکی دیکەوە رووبەری ئەو زەویەی تیایی بووین هەمووی بە گیا داپۆشراو بوو، کە لەهەندێك شوێندا ئەو گیایانە زۆر بەرز بوو، لەهەندێك شوێنیشدا درِك ودالّەکان هەمووی وشك بوو بۆوە، بۆیە هەندێك لە کەسانی کاروانەکەمان باسیان لەوە کرد، تا ئاگر بەردەنە ئەو درِك ودالّە وشکانە.

لەکاتژمێر پێنج ونیو ئەو شوێنەمان بەجێ هێشت وئەو پاسەوان وئەفسەرەی کە لە مووسلّەوە یاوەرم بوون گەرِانەوە، دواتر هەنگاومان نا، دوای ماوەیەکی زۆر لە رۆیشتن هەندێك لەوانەی لەکاروانەکە دابوون، بەباشیان زانی لەتەنیشت یەکێك لە زێ ورووبارەکان رەشماڵ هەڵدەن بۆ پشوودان، هاوکات تەتەریەکان کەبیست کەس بوون ودەچوونە دیار بەکر ولەگەڵ ئێمەدا بوونە هاورِێ وئێمە وئەوان کاروانەکەمان جێ هێشت وبەرەو شوێنی مەبەستی خۆمان هەنگاومان نا، ئەمەو لەکاتژمێرێکدا شەش میل دەرِۆیشتین، لەرێگەدا شوێنەواری هیچ کشتووکاڵ وکێڵگەیەکمان نەبینی وهەتا هیچ دانیشتووانێکمان نەبینی، بەڵام لەگەڵ رۆژهەڵاهەتدا چەند زێیەکمان برِی کە هەموو لایەکی بەدارودرخت ودرِك وداڵ داپۆشراوە، لەوێدا هەندێك لە بەرازە درِەندەکانمان بینی، کاتێك لە زێیەکە نزیك بوومەوە مێگەلێك لەو بەرازانەم بینی، کە نزیکەی بیست بەراز دەبوو وبەرەو زێیەکە هەنگاو دەنێن، بۆیە من زۆر بەخێرایی سواری ئەسپەکەم بوومەوە وچەند کەسێك لەوێدا بوون وبانگم کردن تا بەخۆیان رمەکانیان بێن، لەوکاتەدا مێگەلەکە بەدواماندا هاتن وئێمەش رامان دەکرد، ئەو کەسانەی کە رمەکانیان پێ ئامانجەکانی خۆیان پێکا کاتێك یەکێك لەوانە لەنێوەندی درختەکاندا خۆی شاردەوە وتوانی یەکێك لەو بەرازانە لەچەند شوێنێنەکەوە بپێکی، منیش کاتێك بەرازەکان لەدوام بوون، توانیم بەپێی ئەسپەکانم رووبەرِوویان ببمەوە وبەرازەکان ناچار بکەم وازم لێبێن، بەڵام زۆری نەمابوو خۆم وئەسپەکەم بکەوین، لەکاتی ئەم جۆرە رووداوانە ئەگەر لەسەر ئەسپەکەم بکەوتبوومایە خوارەوە ئەوا بێگومان بەرازەکان دەیان کوشتم، دوای ئەوەی توانیمان لەو گرفتە خۆمان رزگار بکەین، لەپاشاندا زۆر ترساین هێرش بکەنەوە سەرمان، دوای ئەوەی یەکێك لە بەرازەکان لەچەند

شوێنێکەوە بریندار بوو، بەدوایەوە بووین تاوەکو کوشتمان، ئەو بەرازەش قەبارەی مامناوەندی بوو ورەنگی سوورێکی تاریك بوو، هەموو ئەوانەی لەگەڵمان بوون لەدوورەوە چاودێریان دەکردین ودەیانویست بەشداریمان لەگەڵدا بکەن، ئەم رووداوەش لەدیدی من گەورەترین رووداو بوو کەمن رووبەڕووی بوومەتەوە، لەراستیدا من ژمارەیەك لە بەرازی دڕندەم بینی وئارەزووم لەوە بوو هێرش بکەمە سەریان، بەڵام ئێستا گەیشتمە ئەو راستیەی کە ئەمجۆرە بیرکردنەوەیە زۆر گێلانە بوو، تا ئێستاش هیچ ئاژەڵێکی دیکەم نەبینووە بەو جۆرە دڕندە بێ، هەر لەوێدا گورێکمان بینی کە لەو ناوە دەسوڕایەوە وبەدوای نێچیرێکدا دەگەڕا.

دواتر دەستمان بەگەشتەکەمان کردەوە تا کاتژمێر هەشت ونیو بۆ هەر کاتژمێرێك شەش مێلمان دەبڕی، هاوکات گەیشتنینە یەکێك لەو گردەلۆکانەی کە دورست کرابوو لە نزیك زێیەك کە ئاوەی زۆر سازگار بوو وبەنێو دۆڵێکی فراوان تێدەپەڕی، وەك باسم کرد شوێنێکی دیاری کراو نەبوو تا بۆماوەیەك تیادا جێگیر بین وبۆیە تەنها بۆ پشوودان لە شوێنێك دەماینەوە، ئەو جۆر ە شوێنانەش هەموو کاتێك شوێنێکە جێگیر نییە، بەڵام ئەوەی زۆر ئارەزووم بوو کاتێك دەگەیشتمە هەر زێیەك بەئاوی سارد سەرم دەشوشت.

لەکاتژمێر پێنجی دوای نێوەڕۆی پاش ئەوەی دە میلمان بڕی بوو، دووبارە سواری ئەسپەکانمان بووینەوە، بەرەو رۆژئاوا رۆیشتین ولەرێگەدا چەندین گوند ودیمەنی جوان ورەنگینمان بینی کە لەهەموو لایەکەوە خەڵك تیایدا دەژیا، دووبارەش گەڕاینەوە سەر کانیە جوانەکان ولەوێدا ئاومان دەخواردەوە، هەروا کاتێك گەیشتینە سەر زێیەك لەدوورەوە شارێکی وێرانبوومان بینی کە لەسەر شێوەی مانگ بوو، لەدوێدا چەندین بەردم دۆزیەوە کە شتی لەسەردا هەڵکێندرابوو، بەڵام هیچ بەردێك شتی لەسەر نە نوسرابوو، هاوکات لەوێدا تابووتێکێمان دۆزیەوە بەڵام هیچی لەسەر نەنوسرابوو، ئەوە جگە لەوەی هیچ جۆرە گیانەوەرێکیشمان لەوێدا نەبینی، جگە لەبەرازە کێویەکان وگورگ وهەندێك لە هەڵۆ، ئەو ئەو زێیەی لەتەنیشتیا بوو پڕ بوو لەماسی.

بەردەوام بەرەو رۆژئاوا دەڕۆیشتین تا کاتژمێر نۆ کاتێك یەکێك لەجۆگە وکانیەکمان بینی یەکسەر لامان دا، دواتر بەرەو باکوور هەنگاومان نا، لەوکاتەدا کۆمەڵێك لەئێمە رێگەکەیان ون کرد، بەڵام یەکێك لەئێمە چەندین تەقەی کرد، تا ئەو کۆمەڵەیە ئێمەی دۆزیەوە، لەگەڵ ئەوەی رێگەکە زۆر ناخۆش بوو، بەڵام لەنیوەشەودا توانیمان بگەینە شوێنێك کە پێی دەڵێن (تیس) کە شوێنێك بوو لەبەرزایی گردێکدا پێکهاتبوو لە چەند خانوویەك، لەوێدا بۆ ماوەی کاتژمێرێك پشوومان دا، لەوێدا بەهۆی برسیەتی هەستم بەماندووبوونێکی زۆر دەرکرد.

لەکاتژمێر دوانزدە ونیو پاش ئەوەی کەمێك پاڵمان دایەوە تیسمان بەجێ هێشتت، بەڵام زۆری نەبرد رێگەمان لێ بزر بوو وکەوتینە ناو چەندین گۆماو وزەلکاو، گەیشتینە جۆگەیەککە ئاوەکەی لەزنجیرە چیاوە دەهاتە خوارەوە، دواتر هەنگاومان نا تا لەکاتتژمێر سێی رۆژی یەکشەممەی بیست ونۆی تەموزی ساڵی ١٧٩٧ گەیشتنینە شاری (نسیبین).